

ECD+

SPRÁVA O NÁRODNÝCH POLITIKÁCH ROZVOJA V RANOM DETSTVE V PARTNERSKÝCH KRAJINÁCH

**POSILNENIE A PODPORA PRACOVNÍKOV V OBLASTI ROZVOJA V
RANOM DETSTVE - ECDPLUS**

**Spolufinancovaný
Európskou úniou**

POSILNENIE A PODPORA PRACOVNÍKOV V OBLASTI ROZVOJA V RANOM DETSTVE – ECDPLUS

SPRÁVA O NÁRODNÝCH POLITIKÁCH
ROZVOJA V RANOM DETSTVE V
PARTNERSKÝCH KRAJINÁCH

Podpora Európskej komisie na výrobu tejto publikácie nepredstavuje súhlas_s obsahom, ktorý odráža len názory autorov, a Komisia nemôže byť zodpovedná za prípadné použitie informácií, ktoré sú v nej obsiahnuté.

Spolufinancovaný
Európskou úniou

**POSILNENIE A PODPORA PRACOVNÍKOV V OBLASTI ROZVOJA V
RANOM DETSTVE – ECD PLUS**

**SPRÁVA O NÁRODNÝCH POLITIKÁCH ROZVOJA V
RANOM DETSTVE V PARTNERSKÝCH KRAJINÁCH**

Úvod	3
1. Celkové zhodnotenie VSRD vo vašej krajine – tradície, sociálne a kultúrne súvislosti	6
1.1 Maďarsko	6
1.2 Taliansko	9
1.3 Srbsko	10
1.4 Slovensko	12
2. Aké sú legislatívne rámce na implementáciu VSRD vo vašej krajine? Kto a ktoré subjekty môžu v rámci zákonných možností realizovať VSRD?	13
2.1 Maďarsko	13
2.2 Taliansko	16
2.3 Srbsko	17
2.4 Slovensko	18
3. Kto sú hlavní aktéri rozvoja v ranom detstve (ECD)? Existujú osobitné požiadavky na odbornú kvalifikáciu na poskytovanie služieb v oblasti predškolskej výchovy?	19
3.1 Maďarsko	19
3.2 Taliansko	22
3.3 Srbsko	25
3.4 Slovensko	25
4. Aké zmeny nastali v oblasti vzdelávania a výchovy v ranom detstve za posledné obdobie (10 rokov)?	27
4.1 Maďarsko	27
4.2 Taliansko	28
4.3 Srbsko	28
4.4 Slovensko	29
5. Aký výskum existuje v oblasti VSRD? Na aké témy sa zameriava? Aké výsledky prináša?	29
5.1 Maďarsko	29
5.2 Taliansko	31
5.3 Srbsko	31
5.4 Slovensko	32
6. Aké sú možnosti zapojenia rodičov a aká je miera ich záujmu o inštitucionálne vzdelávanie a výchovu?	34
6.1 Maďarsko	34

6.2 Taliansko	34
6.3 Srbsko	35
6.4 Slovensko	36
7. Ktoré sociálne skupiny sú ohrozené nedostatočným prístupom k predškolskej výchove? Charakterizujte ich a opíšte súvisiace problémy.	37
a. Maďarsko	37
7.2 Taliansko	37
7.3 Srbsko	38
7.4 Slovensko	39
8. Ktoré problémy z oblasti VSRD sú v súčasnosti vo verejnej diskusii vnímané ako najpálčivejšie? Aké sú trendy v smerovaní VSRD?	40
8.1 Maďarsko	40
8.2 Taliansko	41
8.3 Srbsko	42
8.4 Slovensko	43
9. Príklady dobrej praxe	44
9.1 Maďarsko	44
9.2. Taliansko	44
9.3 Srbsko	45
9.4 Slovensko	45
10. SWOT analýza stavu vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve - hlavné silné stránky, slabé stránky, príležitosti a hrozby.	46
10.1 Maďarsko	46
10.2 Taliansko	47
10.3 Srbsko	48
10.4 Slovensko	49

Úvod

90 % mozgovej kapacity sa vyvíja pred piatym rokom života, no napriek tomu sú odborníci pracujúci s malými deťmi často podceňovaní, platovo podhodnotení a nedostatočne pripravení na výkon svojej práce. V mnohých častiach sveta sa čoraz viac uznáva význam služieb v oblasti vývoja detí v ranom detstve (ECD - Early Childhood Development). Napriek tomu sa venuje málo pozornosti jednému z najkritickejších faktorov ovplyvňujúcich rozvoj vzdelávania u detí — pracovníkom v oblasti raného detstva.

Desaťročia výskumu potvrdzujú, že návštevy v domácnostiach dokážu prispieť k väčšej spokojnosti a efektívnosti rodičov, znížiť výskyt zlého zaobchádzania s deťmi a zlepšiť ich prospech. Vo všeobecnosti toho vieme o ľuďoch, ktorí pracujú s rodinami a malými deťmi, ako aj o ich mentoroch, príliš málo. Potrebujeme si preto vytvoriť jasný obraz o pracovníkoch v oblasti starostlivosti o deti v ranom veku. Vďaka rôznym programom odbornej prípravy a profesijného rozvoja, ktoré zohľadňujú odlišný pôvod a skúsenosti osôb poskytujúcich služby v oblasti vývoja v ranom detstve, majú pracovníci v oblasti raného detstva možnosť osvojiť si základný súbor vedomostí a zručností, čo je obzvlášť dôležité vtedy, ak sa programy snažia zväčšiť svoj dosah a osloviť viac malých detí a rodín. Je dokázané, že ak jednotlivcov podporíme takýmto spôsobom, pozitívne to ovplyvní vývin detí.

Kvalitne vyškolení a podporovaní pracovníci v ranom detstve sú kľúčom k tomu, aby sme dokázali malým deťom a rodinám poskytovať vysokokvalitné služby, pričom doteraz sa nevyvinulo dostatočné úsilie na systematizáciu rôznych prístupov uplatňovaných na všetkých pracovníkov zapojených do starostlivosti o deti. Podpora rodín už pred narodením detí a počas prvých rokov ich života je nesmierne dôležitá. Môže sa prejavíť ako celoživotný prínos pre deti, komunity, spoločnosti a celé národy. Zistilo sa, že najmä programy návštev v domácnostiach prispievajú k zvýšeniu rodičovskej pohody a efektívnosti rodičovstva, ako aj k zlepšeniu výsledkov detí.

V ranom detstve je pozitívna intervencia najzásadnejšia. Vývoj detí v tomto období je silne ovplyvňovaný prostredím, v ktorom žijú a jeho účinok má silný vplyv po zvyšok ich života. Je veľmi dôležité, aby sme so vzdelávaním a programami životných zručností začínali už v ranom veku. Tento projekt sa zameriava na rozvoj kompetencií pracovníkov v oblasti vývoja v ranom detstve, najmä tých, ktorí pracujú s malými deťmi zo sociálne znevýhodneného prostredia a ich rodičmi.

Deti vo veku od 3 do 6 rokov sa musia naučiť prijímať to, že iné deti sa od nich líšia a budovať si vzťahy s deťmi iných národností. Kvalitné programy motivujú deti, aby sa stali aktívnymi, samostatnými žiakmi, ktorí túžia pochopiť svet, v ktorom žijú.

Posilňovanie a podpora pracovníkov v oblasti vývoja v ranom detstve — ECD PLUS je projekt, na ktorom sa spoločne podieľajú zúčastnené krajiny zastúpené mimovládnyimi organizáciami: ŠKOLA DOKORÁN - WIDE OPEN SCHOOL, n.o. zo Slovenska, POMOC DECI UDRUZENJE GRADJANA zo Srbska, CIAPE - CENTRO ITALIANO PER L'APPRENDIMENTO PERMANENTE z Talianska a PARTNERS FOR DEMOCRATIC CHANGE HUNGARY z Maďarska. Tie sa v rámci programu ERASMUS PLUS rozhodli prispieť k zmene v oblasti predškolskej výchovy v témach, ktoré v našich materských školách nie sú bežné a zapojiť rodičov do priamej práce s cieľovými skupinami. Rodičia sú najdôležitejšími ľuďmi v živote detí a môžu významne ovplyvniť ich postoje a pozitívny postoj k okolitému svetu.

Táto správa poskytuje základné informácie o stave predškolskej výchovy a vzdelávania v krajinách zapojených do projektu. Jej obsah je rozdelený do niekoľkých kapitol, ktorých cieľom je poskytnúť čitateľom kľúčové informácie týkajúce sa problematiky VSRD v nich.

Hoci sa história jednotlivých krajín líši, vo všetkých sa pokusy o inštitucionalizáciu VSRD datujú do 19. storočia. Vývoj v každej z krajín sa historicky uberal trochu odlišnou cestou, ale to, čo ich dnes spája, je ich spoločné chápanie VSRD ako nevyhnutného základu pre celoživotný úspech v učení, sociálnej integrácii a osobnom rozvoji. V každej zo zúčastnených krajín má toto chápanie VSRD inú podobu. Charakterizuje ich snaha uspokojiť potreby žiadateľov o azyl a utečencov alebo ďalej rozvíjať dlhodobo zavedený inštitucionálny systém VSRD, ktorý v súčasnosti čelí osobitným výzvam súvisiacim s integráciou marginalizovaných sociálnych skupín, najmä príslušníkov rómskej populácie žijúcich v nevyhovujúcich sociálnych podmienkach so sťaženým prístupom k vzdelávacím inštitúciám.

Väčšie rozdiely medzi zúčastnenými krajinami možno pozorovať v oblasti organizácie VSRD na inštitucionálnej úrovni. Platí to dokonca aj v prípade Maďarska a Slovenska, dvoch krajín, ktoré majú dlhú spoločnú históriu. V Maďarsku súčasný systém VSRD zahŕňa dva stupne a je dvojsektorový (sociálna starostlivosť a vzdelávanie). Prvý stupeň predstavuje poskytovanie nepovinnej inštitucionálnej starostlivosti pre deti vo veku od 0 do 3 rokov, druhý stupeň je povinný pre všetky deti od troch rokov do dosiahnutia školského veku a je bezplatný. Na Slovensku je poskytovanie predškolskej starostlivosti riadené rôznymi ministerstvami: zdravotníctva, sociálnych vecí a rodiny a školstva a je rozdelené medzi rôzne úrovne správy. Služby a intervencie sú roztrieštené a chýba im komplexný prístup a koordinácia. Taliansky vzdelávací systém je organizovaný podľa zásad subsidiarity a autonómie škôl. Štát a regióny majú rozdelené legislatívne právomoci. Okrem toho by regióny mali postupovať v súlade so štátnou legislatívou. Školy sú autonómne pokiaľ ide o didaktickú, organizačnú a výskumnú činnosť. V Srbsku môže predškolskú výchovu a vzdelávanie organizovať akákoľvek súkromná alebo verejná inštitúcia, ale v každej obci je aspoň jedna verejná inštitúcia VSRD. Na povinný predškolský rok potrebujú súkromné zariadenia štátnu licenciu. Verejné predškolské

zariadenia majú vo väčšine prípadov zriadené jasle (od 6 mesiacov do 3 rokov), materské školy (3 - 5 a pol roka) a prípravné skupiny (5 a pol - 6 a pol roka).

Hlavnými aktérmi v predškolskej výchove a vzdelávaní vo všetkých zapojených krajinách sú štátne inštitúcie, aj keď ani úloha regionálnych a miestnych orgánov či mimovládnych organizácií nie je zanedbateľná. To, čo odlišuje zúčastnené krajiny projektu, je miera decentralizácie v riadení organizácie a procesov predškolskej výchovy a vzdelávania. Zatiaľ čo v Taliansku je vzdelávací systém organizovaný podľa princípov subsidiarity a autonómie škôl, v Maďarsku je zapojených veľmi málo mimovládnych organizácií, keďže predškolské vzdelávanie a výchova tradične spadajú do právomoci štátu a napriek významnej úlohe cirkevných organizácií sa na nich zatiaľ podieľa len zopár súkromných inštitúcií. Srbsko a Slovensko prechádzajú od vysoko centralizovaného systému k decentralizácii a významnú úlohu v nich zohrávajú mimovládne organizácie.

Bez ohľadu na to, kto sú hlavní aktéri v oblasti predškolskej výchovy a vzdelávania v jednotlivých krajinách, trend smeruje k rozširovaniu rozsahu a zvyšovaniu kvality služieb predškolskej výchovy a vzdelávania a k zvyšovaniu minimálnych kvalifikačných požiadaviek na všetkých zamestnancov pracujúcich s deťmi v predškolskom veku. Tento proces je podporovaný výskumom a výskumnými projektmi, ktoré monitorujú úroveň VSRD, analyzujú nedostatky a poskytujú návrhy na ich riešenie. Väčšina z nich je založená na spolupráci medzi aktérmi VSRD a miestnymi univerzitami a výskumnými centrami.

Napriek tomu, že úloha rodičov v procese VSRD je kľúčová, zdá sa, že s inštitúciami VSRD dostatočne nespolupracujú. Vzťahy medzi školami, rodičmi a rodinami môžu byť zložité. Platí to najmä pre rodičov zo znevýhodneného prostredia, z rómskej komunity, z prostredia utečencov alebo osôb vysídlených v rámci štátu.

V zariadeniach VSRD sa naďalej príliš často zabúda na dôležitosť riešenia individuálnych potrieb (zraniteľných alebo znevýhodnených) detí, najmä pokiaľ ide o integráciu detí z prostredia migrantov a Rómov, Sintov a Caminantí. Deti z vidieckych oblastí často nenavštevujú zariadenia VSRD. V existujúcich službách sa prejavujú problémy spojené so starostlivosťou o deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (vrátane detí zo SZP, detí so zdravotným postihnutím a detí so špeciálnym nadaním) a neschopnosť uplatňovať individuálny prístup.

Pozitívny trend však možno pozorovať v snahách o riešenie vznikajúcich problémov súvisiacich s úsilím o zlepšenie kvality VSRD. Prejavuje sa v zavádzaní inovatívnych pedagogických programov ako je napríklad program Step by Step (Krok za krokom), program Sure Start (Istý štart) v Maďarsku alebo ako sú medzinárodne známe iniciatívy v Reggio Emilia v Taliansku, kde už dlhodobo existuje tradícia úzkej a špecifickej spolupráce medzi obcou a univerzitami (Univerzita v Modene a Reggio, kde

odborníci z Reggio Emilia vedú kurzy). V Srbsku fungujú mobilné zariadenia VSRD, v rámci ktorých učitelia, asistenti učiteľov a ďalší zamestnanci navštevujú miesta, kde deti nie sú zapísané do zariadení VSRD a organizujú pre ne rôzne aktivity, prinášajú im didaktické materiály a raz týždenne s nimi pracujú. Program Omama na Slovensku je zameraný na podporu včasnej stimulácie a zdravého vývinu detí z MRK vo veku od narodenia do troch rokov, ktorý sa považuje za kľúčový z hľadiska včasnej intervencie.

Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že silné stránky VSRD sú tradícia, štruktúra a zamestnanci, zatiaľ čo nedostatok miest a nerovnomerné rozdelenie poskytovaných služieb predstavujú ich slabé stránky, hoci v každej zo zúčastnených krajín v rôznej miere. Rastúci záujem a zvyšujúce sa povedomie o vývinových potrebách detí v ranom veku však vzbudzujú nádej, že s postupnou zmenou vzdelávacích a sociálnych politík, čo nemusí nevyhnutne viesť k zakladaniu súkromných platených služieb, sa môže vyriešiť nesúlad medzi principiálnymi vyhláseniami a operačnou fázou a môžu sa nájsť dostatočné materiálne a ľudské zdroje na služby včasnej starostlivosti pre sociálne znevýhodnené rodiny, čo by viedlo k výraznému zlepšeniu v tejto oblasti. Práve o to sa snaží náš spoločný projekt Posilnenie a podpora pracovníkov v oblasti vývoja v ranom detstve - ECD PLUS.

1. Celkové zhodnotenie VSRD vo vašej krajine – tradície, sociálne a kultúrne súvislosti

1.1 Maďarsko

História jaslí a materských škôl je v Maďarsku pomerne dlhá. Prvá materská škola bola založená v Budíne v roku 1828 s cieľom poskytovať starostlivosť deťom z chudobných rodín. Jej úlohou bolo "nevelés" (výchova): rozvíjanie zručností a emocionálnej pohody prostredníctvom vytvárania láskyplných vzťahov, ponúkajú dobrých vzorov správania, spevu a hry. Prvé jasle otvorili v Pešti v roku 1852 pre deti chudobných matiek, kým pracujú. Úlohou bolo ošetrovať a starať sa o dojčatá a prispievať aj k podpore rodinného života. Pracujúce matky mohli svoje deti nechať skoro ráno v jasliach, kde ich okúpali a skontroloval ich lekár. Počas dňa dostávali najesť a mohli sa hrať pod dohľadom dospelých. Ich poslanie predbiehalo vtedajšie predstavy o starostlivosti o deti a riešilo aj ochranu detí a podporu rodiny.

Od konca druhej svetovej vojny až do roku 1989 bol za poskytovanie služieb vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve zodpovedný štát (vrátane miestnych orgánov), ktorý ich riadil vysoko centralizovaným a jednotným spôsobom pre všetkých. Existovalo len veľmi málo súkromných

zariadení, pričom väčšinou išlo o neformálnu možnosť domácej starostlivosti. Systém bol po celý čas rozdelený na jasle pre deti vo veku 0 až 3 roky a materské školy pre deti od 3 rokov po školský vek. Podpora rovnoprávnosti žien a ich práv, povinnosť byť zamestnaný a presvedčenie o potrebe zvýšenia vplyvu komunitnej a ideologickej výchovy, si vyžadovali financovanie zo strany štátu a rýchlu tvorbu miest. Na základe dvojpríjmového rodinného modelu a krátkej materskej dovolenky vznikla aj potreba vytvorenia väčšieho množstva poskytovaných služieb. Do roku 1967 mali poistenci nárok na 20 týždňov materskej dovolenky, z toho 12 týždňov plne platenej.

V roku 1967 sa zaviedla predĺžená materská dovolenka a príspevok na starostlivosť o dieťa do troch rokov. Oficiálnym vysvetlením boli vývojové potreby malých detí a veľmi nízka pôrodnosť, v skutočnosti však išlo o to, aby na pracovnom trhu nefigurovali ženy s nízkou kvalifikáciou, ktoré neboli zamestnané v dôsledku intenzívnej modernizácie, čo nebolo v súlade so socialistickými princípmi a vtedajším zákazom nezamestnanosti. Bolo tiež oveľa lacnejšie poskytovať dávky matkám v domácnosti ako budovať a prevádzkovať zariadenia dennej starostlivosti. V dôsledku toho bol dopyt po miestach v jasliach a ich počet nízky, keďže väčšinu starostlivosti o deti zabezpečovali matky doma. Zároveň bolo potrebných viac materských škôl, aby mali všetky deti vo veku od troch rokov do začiatku povinnej školskej dochádzky zabezpečené miesto v nich.

Spoločenský tlak a falošná viera vo vývojové potreby detí viedli k vytvoreniu systému, ktorý stále dominantne ovplyvňuje prístup k dennej starostlivosti o malé deti. Podľa výsledkov nedávneho výskumu sa viac ako dve tretiny žien vo veku 18 - 55 rokov domnievajú, že matky by mali zostať doma do troch rokov veku dieťaťa a jedinou prijateľnou výnimkou je hmotná či finančná núdza, v prípade ktorej by sa matky mali vrátiť na pracovný trh.

Od polovice 80-tych rokov sa pozornosť sústreďovala na podporu pôrodnosti v rodinách s vyšším sociálnym statusom prostredníctvom diferencovaného systému príspevkov, ktorý uprednostňoval rodiny, v ktorých bola žena zamestnaná aspoň dva roky pred pôrodom. Takým matkám sa vyplácalo 70% ich predchádzajúceho príjmu až do veku dvoch rokov dieťaťa, a to po 20 týždňoch vyplácania plnej mzdy počas materskej dovolenky. V treťom roku zostala zachovaná predchádzajúca dávka. V posledných desaťročiach sa systém ešte viac pokrivil, pričom matkám (a v posledných rokoch aj otcov) ponúkol možnosť zamestnať sa na plný úväzok a zároveň mali nárok na príspevky. To viedlo k zvýšenému dopytu po jasliach, kde majú deti pochádzajúce z týchto rodín tiež nárok na vysoko dotované umiestnenie, čo často vedie k odmietaniu iných detí, ktoré miesto potrebujú.

Štruktúra riadenia:

Po politických a ekonomických zmenách v roku 1989 došlo k decentralizácii riadenia vytvorením systému miestnych samospráv a rozdelením zodpovednosti a právomocí. Poskytovanie služieb sa

stalo kompetenciou okresných a miestnych orgánov v rámci trojstupňového systému verejnej správy (národnej, okresnej a miestnej).

V dôsledku toho vláda zabezpečila normatívne financovanie služieb okrem iného aj v oblasti starostlivosti o deti prostredníctvom prerozdelenia zdrojov miestnymi samosprávami. Toto financovanie pokrývalo poistenie, daňové úľavy a vecné plnenie. Príslušné ministerstvá pripravovali legislatívu a politiky a verejná správa zabezpečovala a kontrolovala dodržiavanie právnych predpisov.

Služby starostlivosti o deti, hlavne jasle, sa však nebudovali v súlade s rastúcim dopytom. Prioritou boli vždy demografické ciele, najmä podpora lepšie situovaných rodín, aby mali viac detí. Zaviedli sa príspevky a vytvárali sa lepšie podmienky na to, aby rodičia (dokonca aj starí rodičia) ostali s dieťaťom doma aspoň dva roky a pritom sa oveľa menej prispievalo znevýhodneným rodinám. Na druhej strane bolo v záujme zvýšenia zamestnanosti žien dôležité poskytovať dostupnejšie a rozmanitejšie príležitosti pre ženy a viac služieb pre deti.

Dôvody na zmeny v oblasti služieb starostlivosti o deti boli početné. Niektoré z nich súviseli s ideológiou, iné s otázkami financovania a ďalšie s novými alebo neuspokojenými potrebami. Prevažnú väčšinu služieb stále prevádzkujú miestne orgány. Kým predtým súkromné firmy zabezpečovali množstvo miest v zariadeniach starostlivosti o deti, teraz sa ich angažovanosť výrazne oslabil, hoci nedávno sa opäť zaviedlo nové opatrenie — jasle na pracovisku, ktoré umožňuje zamestnávateľom poskytovať v obmedzenom rozsahu starostlivosť o deti. V posledných piatich rokoch boli v dôsledku zmien v legislatíve otvorené mini jasle (do 8 detí) a domáce zariadenia pre deti do 3 rokov, ich pôsobenie je však stále obmedzené. Môžeme v nich pozorovať rastúcu flexibilitu a rozmanitosť (napr. flexibilné otváracie hodiny, rôzne ponúkané doplnkové služby, zapojenie rodičov atď.) Domáce zariadenia zamerané na služby deťom a rodinám v osadách s obmedzenými možnosťami sú veľmi drahé a tí, ktorí najviac potrebujú dennú starostlivosť o deti do 3 rokov, k nej nemajú žiaden prístup. Keďže zriadenie jaslí je povinné len v obciach s viac ako 10 000 obyvateľmi, v menších obciach sa jasle väčšinou nenachádzajú. Možnosť zriadiť jasličkové skupiny pri materských školách bola v roku 2015 z neznámych dôvodov zrušená.

Maďarsko stále nedosiahlo barcelonské ciele a dosahuje len 16,2 % v zamestnanosti žien a službách pre deti. Zostáva však mnoho výziev a problémov, ktoré majú korene v zdedenom systéme, finančných obmedzeniach a tvorbe politik (vrátane názorov a postojov rozhodovacích orgánov). Pôrodnosť dlhodobo klesá, spoločnosť starne a tieto trendy sú spojené s nízkou mierou aktivity, najmä pokiaľ ide o zamestnanosť žien.

Legislatíva a udeľovanie licencií

System služieb pre deti je v Maďarsku rozdelený. Za politiku v oblasti detí zodpovedá Ministerstvo ľudských kapacít. Školský vek v Maďarsku je šesť rokov a materská škola je súčasťou verejného vzdelávacieho systému a je povinná od 3 rokov. Zákon o ochrane detí z roku 1997 a zákon o národnom vzdelávaní z roku 2011 obsahujú príslušné právne predpisy týkajúce sa jasí a materských škôl. Predpisy upravujú systém správy a inšpekcie, vymedzujú minimálne kritériá, stanovujú obsah vzdelávania, normy kvality a prístup k starostlivosti o deti, náhradnej starostlivosti, službám dlhodobej starostlivosti, materským školám a mimoškolskej činnosti. Licencovaná rodinná denná starostlivosť a domáca starostlivosť o deti sú tiež zahrnuté v právnych predpisoch z roku 1997 ako základné služby, ktoré sa majú poskytovať rodinám s malými deťmi. V zákonoch sú definované aj povinnosti miestnych samospráv a to, aké základné služby sú povinné zabezpečiť pre obyvateľstvo vo svojej pôsobnosti. Tieto povinnosti môžu samosprávy plniť vytváraním a prevádzkovaním programov buď priamo, alebo v partnerstvách, ako aj zmluvným zabezpečením služieb. Licenčné režimy sa líšia podľa druhu služby a vychádzajú z kritérií stanovených v právnych predpisoch pre jednotlivé služby. Miestne orgány vydávajú prevádzkové licencie.

Kontrolu vykonávajú okresné opatrovnícke úrady (súčasť systému verejnej správy) raz za štyri roky a miestne orgány vydávajú licencie raz ročne v prípade jasí a rodinných škôlok. Kontrola materských škôl je povinnosťou správcu, ktorým sú väčšinou miestne orgány. Správca tiež hodnotí odbornú prácu v materskej škole v zmysle pedagogických opatrení a pedagogické služby, odborné posudky osôb v národnom registri, správy napísané inštitúciami verejného vzdelávania a posudky dozorného orgánu materských škôl. Plány na zriadenie alebo zrušenie služieb musia pripomienkovať registrovaní odborníci.

1.2 Taliansko

Záujem o štátne zabezpečenie starostlivosti o malé deti a ich výchovu siaha ešte do obdobia pred vznikom dnešného Talianska, pretože sa objavil už v období zjednotenia Talianska (koncom 19. storočia), pričom už v tom čase išlo o významné iniciatívy, ktorých vplyv ďaleko presahoval kontext, v ktorom vznikli, tak ako v prípade Márie Montessori, sestier Agazziových alebo modelu Reggio Emilia.

V súčasnosti sa v Taliansku — rovnako ako všade v Európe — služby vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve (VSRD) považujú predovšetkým za zariadenia na podporu zosúladenia pracovného a rodinného života, a teda aj zamestnanosti žien podľa interpretačného rámca, ktorý sa v priebehu rokov výrazne posunul smerom k multifunkčnej perspektíve, čo viedlo k vytvoreniu koncepcie širších cieľov — predovšetkým vzdelávacích — služieb rozvoja detí v ranom veku.

V nadväznosti na súčasné európske politické smerovanie v tejto oblasti, ktoré je na úrovni Európskej únie — vyjadrené napr. prostredníctvom oznámenia č. 66 zo 17. februára 2011, v ktorom sa predškolská výchova a vzdelávanie výslovne považuje za nevyhnutný základ úspechu v oblasti celoživotného vzdelávania, sociálnej integrácie a osobnostného rozvoja; alebo v nedávnom odporúčaní Komisie z 20. februára 2013 "Investovanie do detí s cieľom prelomiť začarovaný kruh sociálneho znevýhodnenia" (2013/112/EÚ) či v rámci stratégie Európa 2020, v ktorej sa uvádza, že služby pre deti vo veku od 0 do 3 rokov zohrávajú zásadnú úlohu pri zvyšovaní úrovne vzdelanosti a sociálnej inklúzie alebo tiež v odporúčaní o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie, ktoré v máji 2018 prijala Rada Európy. V súvislosti s nimi prijalo Taliansko viacero špecifických kontextových opatrení zameraných na zvýšenie kvality a inkluzívnosti pri poskytovaní služieb VSRD.

Napriek tomu, že Európska komisia sa zasadzuje za vyššiu kvalitu predškolskej výchovy a vzdelávania a podporuje v tom aj členské štáty Európskej únie, zodpovednosť aj naďalej nesú členské štáty. Dôvodom je pravdepodobne to, že kvalita sa interpretuje rôzne a že kontextuálne odpovede na otázky kvality VSRD by mali byť zasadené do kultúrneho kontextu a odrážať rozmanitosť populácie. Aj definície rozmanitosti v literatúre o VSRD sú rôzne a ovplyvnené konkrétnymi rozdielmi, ktoré sú dôležité v danom sociálnom a kultúrnom kontexte.

Sociálnymi skupinami, ktoré potrebujú väčšiu alebo špeciálnu podporu v rámci VSRD v Taliansku sú v súčasnosti deti so psychofyzickým postihnutím a so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (podrobnejšie v ďalšom odseku). Taliansko sa tiež čoraz častejšie stáva cieľovou krajinou pre žiadateľov o azyl a utečencov z tretích krajín: vzhľadom na rastúcu rozmanitosť talianskej spoločnosti nové programy prípravy učiteľov čoraz väčšmi a častejšie zahŕňajú oblasti bilinguálneho vzdelávania a multikultúrnej výchovy.

1.3 Srbsko

Tradične sa VSRD považovalo za "službu opatrovania detí" pre rodiny, kde obaja rodičia pracovali a ktoré nemali nablízku žiadnych členov širšej rodiny, ktorí by sa postarali o malé deti, kým sú rodičia v práci. Učenie sa považovalo za "vážnu záležitosť", preto sa predpokladalo, že pre deti je lepšie, ak sa "hrajú a zabávajú" čo najdlhšie, kým začnú chodiť do školy a začne sa od nich vyžadovať, aby sa "učili". Hneď po otvorení prvého predškolského zariadenia v dnešnom Srbsku v roku 1844 v severnom meste Subotica a prvej materskej školy v roku 1881 vo Vršaci však rozhodujúci činitelia formulovali ciele a úlohy predškolských inštitúcií ako podporu rozvoja a prípravu na školskú dochádzku. V roku 1890 boli v dekréte Srbského kráľovstva o srbských materských školách tieto ciele

formulované nasledovne: "Cieľom materskej školy je pomáhať pri výchove detí do školského veku, rozvíjať telo, zmysly a ducha dieťaťa a pripravovať dieťa na vzdelávanie v škole".

Po prvej svetovej vojne a v období medzi dvoma svetovými vojnami sa tento prístup rozvíjania "tela aj duše" detí v materských školách v žiadnych ďalších dokumentoch neobjavil.

Po druhej svetovej vojne vychádzali hlavné usmernenia vychádzajúce zo sovietskeho pedagogického myslenia. Existovali štyri priority: starostlivosť o zdravie, telesný rozvoj, duševný rozvoj a rozvoj vlasteneckého cítenia.

Koncom päťdesiatych rokov sa priority posunuli smerom k podpore a presadzovaniu tvorivých a spontánnych vlastností dieťaťa v oblasti zmyslového, telesného, citového, sociálneho a intelektuálneho rozvoja. Na základe novej literatúry a poznatkov sa v deväťdesiatych rokoch pozornosť presunula na rozvoj komunikatívneho, konštruktívneho prístupu k dieťaťu od najútlejšieho veku.

Do roku 2002 existoval v Srbsku rozdelený systém, v ktorom časť predškolskej výchovy a starostlivosti spadala pod ministerstvo sociálnych vecí a časť pod ministerstvo školstva. V roku 2002 bolo prijaté rozhodnutie o prenesení všetkých kompetencií v oblasti predškolskej výchovy a starostlivosti na ministerstvo školstva. To znamená, že rámec učebných osnov sa vypracúva centrálnne na štátnej úrovni. Pokiaľ však ide o financovanie, zodpovednosť je rozdelená medzi štát a miestnu samosprávu. Vo veku od šiestich mesiacov do 5 a pol roka znášajú náklady najmä miestne samosprávy, zatiaľ čo platy predškolských učiteľov v povinnom roku pred základným vzdelávaním (od 5 a pol do 6 a pol roka) zabezpečuje vláda na centrálnej úrovni.

Predškolské vzdelávanie a starostlivosť sú (rovnako ako všetky ostatné stupne vzdelávania) inkluzívne s možnosťou vypracovania individuálnych vzdelávacích plánov pre každé dieťa, ktoré potrebuje osobitnú podporu (deti rómskeho etnického pôvodu v oblastiach, kde sa hovorí len po rómsky a deti sa doma neučia po srbsky /vyučovací jazyk/, pre deti s poruchami učenia alebo vývinu alebo mimoriadne nadané deti). Na úrovni predškolského vzdelávania existujú v každej obci medziodborové komisie zložené z odborníkov z rôznych oblastí (sociálna oblasť, špeciálna pedagogika, bežní učitelia v predškolských zariadeniach, sociálni pracovníci...) a v spolupráci a po konzultácii s rodičmi môžu vypracovať individuálne vzdelávacie plány pre každé dieťa, ktoré potrebuje dodatočnú alebo špeciálnu podporu.

1.4 Slovensko

Slovenský vzdelávací systém je výsledkom historického vývoja a začal sa systematicky rozvíjať v 18. storočí. Charakterizuje ho viacero historických faktorov, najmä centralizačné tendencie. Týka sa to aj koncepcie predškolskej výchovy a vzdelávania a prístupu k nej. V súlade s touto politikou Slovenská republika vybuodovala pomerne komplexnú infraštruktúru výchovných zariadení, ktoré sa pod kontrolou štátnych orgánov venovali výchovnej, sociálnej a zdravotnej starostlivosti o deti v podstate od niekoľkých mesiacov po ich narodení. Vybuodovala sa pomerne hustá sieť štátom zriadených jasli a materských škôl, ktoré mohli rodiny s deťmi vo veku približne od 6 mesiacov do 6 rokov využívať bezplatne. Po politických zmenách v roku 1989 bola táto infraštruktúra v dôsledku reštrukturalizácie narušená. V súčasnosti je jednou z kľúčových tém politiky predškolskej výchovy a vzdelávania budovanie priestorových kapacít na uspokojenie potrieb v tejto oblasti, najmä po zavedení povinnej školskej dochádzky od 5 rokov.

Pokiaľ ide o inštitucionálne zariadenia predškolskej výchovy a vzdelávania, existujú tri typy zariadení: jasle (oficiálny názov — zariadenia starostlivosti o deti do 3 rokov) pre deti do troch rokov, služby včasnej intervencie poskytované deťom do siedmich rokov ak je ich vývoj ohrozený v dôsledku zdravotného postihnutia alebo zlej rodinnej situácie a materské školy poskytujúce služby deťom od 3 do 6 rokov (v prípade priaznivých podmienok môžu prijímať deti už od 2 rokov). Jasle aj materské školy môžu zriaďovať obce, podnikateľské subjekty, cirkvi a súkromné osoby vrátane neziskových organizácií. Jasle fungujú ako sociálna služba na podporu zosúladenia rodinného a pracovného života.

Jasle sú definované ako sociálna služba pre pracujúcich rodičov. Poskytujú bežnú starostlivosť o deti, stravu a vzdelávanie. Malé deti môžu zostať aj u opatrovateliek. Rodič si môže vybrať jasle podľa vlastného výberu, pravidlá prijímania sa určujú na miestnej úrovni. Kapacity však nie sú dostatočné a ceny v súkromných jasliach presahujú výšku štátnych príspevkov, ktoré majú rodičia k dispozícii. Sociálne vylúčené a chudobné rodiny prakticky nemajú šancu zapojiť sa do programov včasnej starostlivosti o deti do 3 rokov. Podľa centrálného registra sa v roku 2020¹ táto služba poskytovala v 220 zariadeniach. Z nich bolo 180 neverejných a 40 financovaných z verejných zdrojov. V roku 2020 bol počet nevybavených žiadostí o umiestnenie dieťaťa z kapacitných dôvodov 311 (219 nevybavených žiadostí bolo zaregistrovaných u neverejných poskytovateľov a 92 u verejných poskytovateľov).

V rámci služby včasnej intervencie sa poskytuje špecializované sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia a stimulácia komplexného vývinu dieťaťa so zdravotným postihnutím ako preventívne aktivity. Služba včasnej intervencie sa môže poskytovať prostredníctvom ambulantnej sociálnej služby, terénnej sociálnej služby alebo terénneho programu. Rodiny s deťmi so zdravotným

postihnutím sa môžu zapojiť do systému včasnej intervencie, ale služby sú dostupné len pre približne 11 % rodín, ktoré ich potrebujú.

V prípade materských škôl (pre deti od 2 alebo 3 do 6 rokov) nedostatok kapacít niekedy vedie k diskriminačným postupom pri zápise detí. Šance detí so zdravotným postihnutím na prijatie do materských škôl sú výrazne obmedzené a takmer 60 % týchto detí ich **nenavštevuje**². Účasť detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a z vylúčených lokalít na službách predškolskej výchovy a vzdelávania je veľmi nízka a len približne tretina týchto detí navštevuje štátom poskytované služby **predškolskej výchovy**³ a vzdelávania. Je to jeden z dôvodov, prečo bola zavedená povinná školská dochádzka od veku 5 rokov, ktorá sa realizuje v materských školách. Pre 5-ročné deti však stále nebol vytvorený dostatočný počet miest a v niektorých prípadoch sa zápisom 5-ročných detí znižuje kapacita na zápis 3-ročných. Zdá sa, že v novovytvorených triedach materských škôl chýba odborný personál — kvalifikovaní učitelia. Ministerstvo školstva uvádza, že až 5 % päťročných detí v približne 76 obciach sa stretáva s kapacitnými problémami v mieste svojho bydliska. Nedostatok kapacít je obzvlášť akútny v Prešovskom samosprávnom kraji a Košickom samosprávnom kraji. V týchto krajoch je pomerne vysoké zastúpenie detí z marginalizovaných rómskych komún, ktoré doteraz nenavštevovali materskú **školu**⁴. Podľa M. **Rehúša**⁵ v školskom roku 2021/2022 navštevovalo materskú školu 91,5 % detí vo veku päť rokov, pričom v minulom roku to bolo 86,2 % a rok predtým 85,9 %. V Košickom kraji je to však len 81,8 percenta a v Prešovskom kraji 87,5 %. Napriek tomu to v Košickom kraji predstavuje nárast o 9,8 percentuálneho bodu v porovnaní s minulým rokom. Pomerne vysoký nárast bol zaznamenaný aj v Prešovskom kraji (7,4 percentuálneho bodu).

V súčasnosti je ďalším vážnym problémom, najmä v Bratislavskom kraji, umiestňovanie detí obyvateľov Ukrajiny do materských škôl, ktoré nemajú dostatočné priestorové a personálne kapacity.

2. Aké sú legislatívne rámce na implementáciu VSRD vo vašej krajine? Kto a ktoré subjekty môžu v rámci zákonných možností realizovať VSRD?

2.1 Maďarsko

V Maďarsku systém vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve (VSRD) pozostáva z dvoch stupňov a je dvojsektorový (sociálna starostlivosť a vzdelávanie). Prvým stupňom je poskytovanie nepovinnnej inštitucionálnej starostlivosti pre deti vo veku 0 - 3 roky a to buď s plným spoplatnením alebo

dotovanej štátom (jasle; mimo rozsahu Medzinárodnej štandardnej klasifikácie vzdelávania (ISCED)). Druhý stupeň je povinný pre všetky deti od 3 rokov do dosiahnutia školského veku a je bezplatný (materská škola; úroveň ISCED 020). Inštitucionálne systémy oboch stupňov zastrešuje Ministerstvo ľudských kapacít, ale spadajú do kompetencie rôznych štátnych sekretariátov. Na jasle dohliada Štátny sekretariát pre rodinu a mládež, zatiaľ čo materské školy ako súčasť verejného vzdelávacieho systému patria do kompetencie Štátneho sekretariátu pre verejné vzdelávanie.

Cieľom vzdelávania v materských školách je, aby malé deti získali zručnosti a schopnosti, ktoré im pomôžu správať sa efektívne a vyvážené vo vlastnom kultúrnom prostredí a úspešne sa prispôsobovať zmenám. Materská škola to dosahuje prostredníctvom prístupov a metód, ktoré rešpektujú prvoradú úlohu rodinnej starostlivosti a deklarujú svoj záväzok v tomto smere.

Ďalším cieľom materských škôl je vykonávať preventívne aktivity pre všetky malé deti a ich rodiny v súlade so širokým ponímaním prístupu k intervenciám v ranom detstve. Inštitúcie poskytujúce starostlivosť o deti v jasliach ako inštitúcie a služby priateľské k rodine prispievajú k zlepšeniu kvality života rodín a k zvýšeniu zamestnateľnosti rodičov.

Od 1. januára 2017 sa starostlivosť o deti v detských jasliach poskytuje v dvoch formách: v podobe poskytovania služieb v centrách (detské jasle a mini jasle) a v podobe poskytovania služieb mimo centier (rodinné jasle a jasle na pracovisku).

Detské jasle

Jasle sú najčastejším poskytovateľom starostlivosti o deti do 3 rokov. V novom systéme starostlivosti o deti v detských jasliach sa pod pojmom "jasle" rozumie tradičná inštitúcia detských jaslí, ktorá poskytuje celodennú starostlivosť v súlade s Národným ústredným programom výchovy a starostlivosti v detských jasliach.

Okrem základnej starostlivosti môžu jasle — aspoň v zásade — podporovať rodiny poskytovaním špeciálnych poradenských služieb, dočasnej starostlivosti o deti, pobytovej služby a ďalších služieb starostlivosti o deti. Jasle môžu poskytovať pobytovú službu, ktorá poskytuje až 24-hodinovú nepretržitú starostlivosť o dieťa, ktorého rodičia sa oň dočasne nemôžu postarať. Služba sa môže poskytovať aj počas víkendov a prázdnin, ale jej trvanie nesmie presiahnuť 10 dní starostlivosti o jedno dieťa v rámci školského roka.

Ďalšou možnou inštitucionálnou službou je detská skupina. V herných skupinách sa deti a rodičia môžu hrať spoločne — s pomocou osoby poskytujúcej služby detských jaslí.

Mini jasle: sú inštitúcie poskytujúce profesionálnu starostlivosť a výchovu v menších skupinách než v jasliach. Fungujú podľa jednoduchších pravidiel upravujúcich personálne a materiálne vybavenie a ich prevádzku. Miestne samosprávy môžu v súčasnosti zriadiť tento typ zariadenia, ak je v danej obci potrebné postarať sa maximálne o sedem malých detí (alebo osem detí, ak sú všetky staršie ako 2 roky).

Detské jasle na pracovisku: Je to služba dennej starostlivosti, ktorú poskytuje zamestnávateľ predovšetkým pre deti osôb, ktoré zamestnáva. Jasle služobného typu, ktoré nepôsobia v inštitucionálnom rámci, môžu pôsobiť predovšetkým v priestoroch, kde sa vykonáva práca, v nehnuteľnosti vo vlastníctve zamestnávateľa alebo v nehnuteľnosti, ktorú si zamestnávateľ na tento účel prenajal. Jasle na pracovisku sa môžu starať maximálne o sedem detí.

Rodinné jasle (poskytovanie služieb v domácnosti): V rodinných jasliach sa možno starať o deti vo veku od 20 týždňov do 3 rokov. Vzhľadom na charakter služby môže byť zriadenie rodinných jaslí podstatne jednoduchšie a rýchlejšie ako poskytovanie inštitucionálnych služieb. Starostlivosť sa poskytuje buď vo vlastnom dome poskytovateľa služby, alebo v inom zariadení určenom na tento účel.

Materská škola

Materská škola je verejná vzdelávacia inštitúcia, ktorá sa stará o dieťa od 3 rokov do začiatku školskej dochádzky. Materské školy postupne pripravujú dieťa na školské vzdelávanie, najmä v poslednom ročníku materskej školy. Ako uvádza Národný program výchovy a vzdelávania v materských školách, ich cieľom je podporovať všestranný harmonický rozvoj detí, podporovať rozvoj osobnosti detí a zmierňovať znevýhodnenia s ohľadom na vek, individuálne osobitosti a rôzne vývojové štádiá detí (vrátane detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami). Účasť na starostlivosti v materskej škole je povinná pre deti od 3 rokov do školského veku v rozsahu najmenej 4 hodín týždenne. Podľa zákona o národnom verejnom vzdelávaní (§ 8 ods. 2) musia deti navštevovať materskú školu od 1. septembra roku, v ktorom dosiahnu vek 3 rokov do 31. augusta nasledujúceho roku. Na žiadosť rodiča dieťaťa môže orgán určený vládou oslobodiť dieťa od povinnej účasti do veku 4 rokov. Môže to byť odôvodnené rodinnými pomermi, rozvojom schopností dieťaťa a jeho konkrétnou situáciou.

Sure Start Houses/ Domy istého štartu

Domy istého štartu boli zriadené začiatkom roka 2000 na základe prispôsobenia britského modelu s cieľom podporiť skoré začlenenie a integráciu a poskytnúť lepšie príležitosti deťom žijúcim v

zraniteľných životných podmienkach. Slúžili deťom od 0 do 5 rokov až do zavedenia povinnej materskej školy od 3 rokov. Boli zriadené v najviac znevýhodnených vidieckych subregiónoch, väčšinou v malých osadách. Programy Sure Start ponúkajú deťom a rodičom príležitosť stráviť spolu niekoľko hodín a učiť sa hrou s ohľadom na vývinové potreby dieťaťa. Domy ponúkajú aj poradenstvo, stravu, možnosť umývania a kúpania, hľadanie práce. V súčasnosti funguje 114 Domov Sure start fungujúcich ako súčasť preventívnych opatrení na ochranu detí a s podporou finančných prostriedkov Európskej únie dochádza k podstatnému rozvoju viacerých zásadných ustanovení.

2.2 Taliansko

Dosiahnutie cieľov kvality a dostupnosti závisí od dobre vyškoleného a kompetentného jadra pedagógov v ranom detstve. V Taliansku boli od roku 1992 prijaté rôzne zákony a nariadenia s cieľom zvýšiť kvalifikáciu učiteľov v predškolských zariadeniach na vysokoškolskú úroveň. Vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve je skutočne sektor, na ktorý talianske právne predpisy a politiky v posledných desaťročiach zameriavajú veľké úsilie, najmä s cieľom zvýšiť jeho inkluzívnosť a dostupnosť. Uvedme jeden príklad: Taliansko je podľa Európskej agentúry pre špeciálne potreby a inkluzívne vzdelávanie zatiaľ jedinou európskou krajinou, ktorá dosiahla 99,6%-nú inklúziu žiakov so zdravotným postihnutím do bežného vzdelávania. V skutočnosti podľa zákona v talianskom školskom systéme neexistujú žiadne špeciálne školy alebo triedy. Učiteľov zabezpečuje MIUR. V rámci ďalšieho vzdelávania učiteľov a asistentov poskytuje výučbu o rôznych typoch špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb (ŠVVP) a o tom, ako sa s nimi vyrovnáť (špecifické učebné osnovy). Nižšie uvádzame zákony, ktoré boli prijaté a tvoria rámec pre práva detí so ŠVVP:

- Zákon 104 z roku 1992 "Rámcový zákon o pomoci, sociálnej integrácii a právach zdravotne postihnutých" - Zákon 104/1992 stanovuje odstránenie bariér (architektonických alebo senzorických) a používanie vhodných pomôcok a nástrojov na podporu žiakov so zdravotným postihnutím vo vzdelávaní a odbornej príprave;
- Zákon 170 z roku 2010 zaručuje právo na vzdelávanie žiakov a študentov so špeciálnymi poruchami učenia (ŠPU). V tomto zákone a súvisiacich usmerneniach sa uvádza, že žiaci s poruchami učenia nepotrebujú špeciálnych učiteľov, ale nový spôsob vyučovania v súlade s ich spôsobom učenia. Cieľom je presunúť pozornosť z klinického pohľadu na pedagogický a to posilnením postavenia všetkých subjektov zapojených do vzdelávacieho procesu. Keďže za žiakov so ŠVVP sú zodpovední učitelia, MIUR vydalo usmernenia, ktoré majú školám pomôcť pri podpore žiakov so ŠVVP. Školy by mali zaviesť špecifické pedagogické a didaktické opatrenia, aby garantovali úspešnosť týchto žiakov.

Môžu tiež využívať individuálne vzdelávacie plány (IVP) a majú možnosť využívať kompenzačné pomôcky a dispenzárne opatrenia;

- Zákon 107/2015 známy ako "Dobrá škola" zachádza ešte ďalej a zavádza dôležité novinky, ako napríklad: nové vymedzenie počiatočnej odbornej prípravy podporných učiteľov; stanovenie ukazovateľov na sebahodnotenie a hodnotenie inkluzívnosti škôl; reorganizáciu regionálnych pracovných skupín pre inklúziu; zabezpečenie povinného počiatočného a ďalšieho vzdelávania riaditeľov škôl a učiteľov v oblasti pedagogických, didaktických a organizačných aspektov inkluzívneho vzdelávania; určenie požiadaviek na ďalšie vzdelávanie v oblasti inkluzívnosti škôl pre administratívnych, technických a pomocných pracovníkov podľa ich špecifickej odbornosti.

Súčasný taliansky právny rámec, pokiaľ ide o podporu predškolskej výchovy a vzdelávania, ukazuje, že krajina je v procese začlenenia predškolskej výchovy a vzdelávania do pôsobnosti ministerstva školstva, hoci hlavnými regulačnými orgánmi v oblasti starostlivosti o deti do troch rokov sú stále regióny. Taliansky vzdelávací systém je totiž organizovaný podľa zásad subsidiarity a autonómnosti škôl. Štát a regióny zdieľajú legislatívne právomoci. Navyše by regióny mali dodržiavať ustanovenia vnútroštátnych právnych predpisov. Školy sú autonómne, pokiaľ ide o didaktickú, organizačnú a výskumnú činnosť.

2.3 Srbsko

Do veku 5 a pol roka môže predškolskú starostlivosť organizovať akákoľvek súkromná alebo verejná inštitúcia. Každá obec má aspoň jednu verejnú inštitúciu predškolskej starostlivosti. Súkromné zariadenia existujú najmä vo väčších mestách. Súkromné zariadenia bývajú registrované ako herne, materské školy alebo miesta starostlivosti o deti. Na povinný predškolský rok musia mať súkromné zariadenia štátnu licenciu.

Verejné predškolské zariadenia majú vo väčšine prípadov jasličkové skupiny (6 mesiacov až 3 roky), materské školy (3 až 5 a pol roka) a prípravné skupiny (5, a pol až 6 a pol roka).

Vzdelávacie aspekty predškolských zariadení sa riadi Národným rámcovým učebným plánom, ktorý prijalo ministerstvo školstva. Predškolskú výchovu a starostlivosť upravujú dva hlavné zákony — Zákon o základoch vzdelávania v Srbsku a Zákon o predškolskej výchove a starostlivosti.

Pokiaľ ide o rôzne aspekty organizácie predškolského vzdelávania, prístup k nemu a jeho kvalitu, upravujú priority, normy kvality a (seba)hodnotenie fungovania predškolskej inštitúcie rôzne vedľajšie právne predpisy.

Existujú aj cirkevné predškolské zariadenia, ktoré sú riadené a prevádzkované rôznymi náboženskými skupinami. Pokiaľ ide o normy kvality, rámcový učebný plán a udeľovanie licencií týmto predškolským zariadeniam, ide o pomerne šedú zónu. Predškolské programy prevádzkuje aj niekoľko mimovládnych organizácií a existujú aj špecializované materské školy ako Montessori, Waldorf, Step by Step.

Je dôležité spomenúť, že medzi verejnými materskými školami sú aj také, v ktorých sa poskytuje výučba v jednom z ôsmich uznávaných jazykov národnostných menšín (slovenský, maďarský, bulharský, albánsky, bosniacky, chorvátsky, rusínsky a rumunský jazyk).

2.4 Slovensko

Poskytovanie predškolskej starostlivosti riadia rôzne ministerstvá: Ministerstvo zdravotníctva, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu a je rozdelené medzi rôzne úrovne správy (štát, vyššie územné celky, samosprávy). Služby a intervencie sú roztrieštené a chýba komplexný prístup a koordinácia. Týka sa to najmä najzraniteľnejších skupín detí, keďže problémy, ktorým čelia, sú komplexné a vyžadujú si ucelený a vzájomne prepojený systém podpory. V rokoch 2021 až 2024 prebieha na Slovensku reforma školstva, ktorej súčasťou by mala byť aj stratégia na odstránenie tejto roztrieštenosti.

Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania sa zameriava na zlepšenie výchovno-vzdelávacieho procesu a školského systému. Bol prijatý v roku 2018 s horizontom do roku 2027. Časť z neho sa týka inkluzívneho vzdelávania. Na regionálnej úrovni sa v NPDE predpokladajú tieto opatrenia:

- Vytvorenie stratégie postupného rozvoja inkluzívneho vzdelávania na Slovensku
- Vytvorenie materiálno-technických podmienok na zabezpečenie plnenia potrieb detí a žiakov so ŠVVP
- Zvýšenie počtu odborných zamestnancov v školách, najmä asistentov učiteľa, sociálnych pedagógov, školských psychológov a špeciálnych pedagógov.
- Skvalitnenie fungovania školských zariadení výchovného poradenstva a prevencie.

Nultý akčný plán Stratégie inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní (NAP) pripravilo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR v novembri 2020 v medzirezortnom dialógu a spolupráci s odborníkmi z praxe. NAP rieši niektoré pretrvávajúce výzvy z praxe v oblasti vzdelávania, ktoré sú rozdelené do piatich oblastí: desegregácia vzdelávacieho systému, inklúzia v

ranom a predškolskom veku (0 – 7 rokov), podmienky inklúzie (obsah vzdelávania a personálne zabezpečenie), podporné opatrenia vo vzdelávaní a špeciálnopedagogická podpora vo vzdelávaní a poradenstve⁶. Pri jeho tvorbe boli zohľadnené existujúce záväzky Slovenskej republiky v oblasti inkluzívneho vzdelávania, nastavenie programového obdobia EŠIF na roky 2021 - 2027 a ciele definované v strategických dokumentoch Európskej komisie: Akčný plán boja proti rasizmu, Strategický rámec EÚ pre rovnosť, začlenenie a účasť Rómov, ako aj relevantný návrh z odporúčaní Rady Európy. Ďalšie kroky pre dlhodobý a strategický rozvoj inkluzívneho vzdelávania na Slovensku budú identifikované v pripravovanej Stratégii inkluzívneho prístupu vo vzdelávaní. Komplexná a dlhodobá stratégia spolu s akčným plánom na obdobie 2022 - 2024 sa v súčasnosti pripravuje v spolupráci s ďalšími ministerstvami a odborníkmi z praxe a mala by byť prijatá ešte v tomto roku.

Od 1. septembra 2016 platí pre materské školy zaradené do siete škôl Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie v materských školách. Za jeho vypracovanie je zodpovedný Štátny pedagogický ústav. Stanovuje základné požiadavky štátu na poskytovanie inštitucionálneho predprimárneho vzdelávania v materských školách. Vymedzuje ciele predprimárneho vzdelávania v materských školách a tvorí základný rámec pre tvorbu školských vzdelávacích programov konkrétnych materských škôl. Školský vzdelávací program je základným kurikulárnym dokumentom, podľa ktorého sa uskutočňuje výchova a vzdelávanie v materských školách.

3. Kto sú hlavní aktéri rozvoja v ranom detstve (ECD)? Existujú osobitné požiadavky na odbornú kvalifikáciu na poskytovanie služieb v oblasti predškolskej výchovy?

3.1 Maďarsko

Kvalifikačné požiadavky:

Prvé národné odborné usmernenie pre zamestnancov jasí a materských škôl bolo vypracované v rokoch 1953 a 1954. Aj keď jasle a materské školy spadajú pod dve rôzne ministerstvá (zdravotníctva a školstva), zásady poskytovania celodenných služieb pre deti sa v oboch prípadoch zameriavajú na pokrytie vývinových potrieb, starostlivosť a výchovu, vrátane trojchodového stravovania detí, ktoré ich navštevujú.

Jasle

V zásade by veľkosť skupiny nemala presiahnuť 12 detí. V prípade, že sú všetky staršie ako 2 roky, je to 14 detí. Ak navštevuje skupinu aj dieťa so špeciálnymi potrebami, v jednej skupine je 10 detí s bežným vývinom a 1 dieťa so špeciálnymi potrebami. Často sa to nedodržiava pre predimenzovanosť skupín, ktoré počítajú s neprítomnosťou detí pre chorobu alebo z iných rodinných dôvodov.

V každej skupine sú minimálnou požiadavkou dvaja odborníci na výchovu v ranom detstve a poskytovateľ technickej pomoci. Vychovávateľ v ranom detstve môže mať bakalársky titul v odbore predškolská výchova alebo niekoľko akreditovaných odborných kurzov, prípadne to môže byť zdravotník alebo iná osoba s vyšším vzdelaním — špeciálny pedagóg, asistent učiteľa či pedagóg. (Vyhláška 15/1998. (IV.30.) NM). Technické asistentky (tzv. opatrovatelky) musia mať aspoň základné vzdelanie a absolvovať 100-hodinovú odbornú prípravu (70 hodín teória, 30 hodín prax) ukončenú skúškou. (Vyhláška Ministerstva ľudských kapacít 20/2017 (IX.18) o odborných požiadavkách a potrebných skúškach na odbornú prípravu zdravotných sestier a zamestnancov jaslí a pracovníkov dennej starostlivosti poskytujúcich vzdelávanie v jasliach a starostlivosť o deti).

V inom type jaslí sa vyžaduje nižšia minimálna kvalifikácia (opatrovatelka), čo je predmetom kritiky mnohých odborníkov vrátane Odborového zväzu jaslí.

Ak pracovníci už v jasliach pracujú, ale ešte nemajú potrebnú kvalifikáciu, sú povinní doplniť si ju do troch rokov. Dovedy môžu pracovať bez nej. V takom prípade sú prevádzkové povolenia na služby dočasné. Povinné odborné vzdelávanie pre všetkých, ktorí pracujú s deťmi, upravené vo vyhláškach 15/1998.(IV.30.) NM, 51/D.§. ; 51/H.§.(4) és 51/M.§.(4), vyžaduje, aby sa každé 3 roky všetci zúčastnili na vzdelávaní organizovanom Metodickým centrom MACSKE.

Odbornú prípravu zabezpečujú vysoké školy a univerzity, zatiaľ čo odborné kurzy poskytujú akreditované štátne, súkromné, alebo neziskové subjekty.

Zapojených je len veľmi málo mimovládnych organizácií, pretože ide o tradičnú úlohu štátu a napriek pôsobeniu cirkevných organizácií sa doteraz zapojilo len zopár komerčných inštitúcií.

Materská škola

Podľa zákona sa veľkosť skupiny môže pohybovať od 13 do 25 detí v závislosti od okolností, ale zákon umožňuje aj umiestnenie väčšieho počtu detí až do 30 v prípade, že deti, ktoré potrebujú navštevovať materskú školu, nemajú iné možnosti. V mnohých prípadoch to vedie k preplneným skupinám v obmedzených priestoroch, často v malých miestnostiach bez ihriska alebo záhrady v blízkosti alebo k riziku, že vychovávateľky budú tráviť čas s deťmi vonku.

Zákon o verejnom vzdelávaní CXK 2012 § 61 upravuje požiadavky týkajúce sa kvalifikácie osôb pracujúcich v materských školách. Vysokoškolské vzdelanie sa vyžaduje od učiteľov v predprimárnom vzdelávaní len od roku 1993, pričom predtým fungoval zmiešaný systém, v ktorom bolo prípustné aj stredoškolské vzdelanie. Od roku 1996 môžu byť ako pedagógovia materských škôl zamestnaní len pracovníci so štvorročným vysokoškolským vzdelaním.

Zákon o štátnom vzdelávaní z roku 2012 upravuje kvalifikačné kritériá pre osoby pracujúce v materských školách. Podľa posledného vládneho nariadenia (33§ (5) vydaného 31. augusta 2020, už nie je povinné zamestnávať učiteľov materských škôl pred 8. hodinou ráno a popoludní (od 12. hodiny) z dôvodu ich nedostatku. Na deti môžu dohliadať asistenti a technické asistentky - opatrovatelky. Mnohí odborníci, odborové zväzy a skupiny na ochranu rodičov protestovali proti týmto ustanoveniam, pretože môžu viesť k zníženiu kvality starostlivosti a k poskytovaniu "opatrovateľskej" činnosti namiesto odbornej práce s deťmi. Podľa nich ide o krok späť, o podceňovanie úlohy kvalifikovaných pedagógov v materských školách, ktorí poskytujú základnú starostlivosť a vzdelávanie deťom najmä zo znevýhodnených rodín či prostredia.

Na starostlivosti a výchove detí sa podieľajú aj opatrovatelky, jedna osoba na skupinu, s minimálne základným vzdelaním a odborným výcvikom v rozsahu 480 — 720 hodín. Na každé 3 skupiny detí musí byť zamestnaný jeden pedagogický asistent s minimálne stredoškolským vzdelaním a odbornou prípravou v rozsahu 1000 hodín.

Psychológovia v materských školách a školách nepotrebujú na základe tej istej vyhlášky kvalifikáciu v oblasti školskej psychológie napriek kritickému nedostatku odborníkov v oblasti duševného zdravia v celej krajine.

Hlavní aktéri

V oblasti predškolskej výchovy a vzdelávania sú dominantnými aktérmi miestne orgány a narastá počet súkromných a cirkevných zariadení.

V roku 2021 navštevovalo jeden zo štyroch typov jasí 41 117 detí mladších ako tri roky, pričom k dispozícii bolo 52 822 miest, nerovnomerne rozmiestnených v krajine. 2875 detí bolo odmietnutých pre nedostatok miesta, zatiaľ čo inde bol vysoký počet nevyužitých voľných miest.

Spomedzi detí navštevujúcich jasle bolo 869 detí so špeciálnymi potrebami a 1188 detí s viacnásobným znevýhodnením (extrémna chudoba, zlé bývanie, nezamestnaní rodičia s nízkou kvalifikáciou). O deti v jasliach sa staralo 8213 vyškolených vychovávateľov a 2035 nevyškolených

pomocníkov, zatiaľ čo v novovytvorených zariadeniach pracovalo 1691 opatrovateľov, ktorých kvalifikácia nie je známa.

V 2320 osadách nemalo 56 000 detí prístup k zariadeniam VSRD, alebo im tieto zariadenia chýbali. V porovnaní s rokom 2017 ide o 5,5 % pokles. Služby poskytovalo 875 jasí spravovaných miestnymi orgánmi alebo štátom, 280 mini jasí, 994 rodinných/domácich jasí a 11 jasí na pracovisku. Spolu v nich bolo 4779 skupín detí.

V roku 2020/21 fungovalo 4575 materských škôl (5 % nárast za 10 rokov) s 384 tisíc miestami, 84 % z nich prevádzkovali miestne orgány alebo štát, dynamický nárast cirkevných materských škôl od roku 2010 dosiahol v roku 2021 8,8 %. Materské školy navštevovalo 323 tisíc detí, čo je o 7,8 tisíc menej ako v predchádzajúcom roku. Miesta v nich nezodpovedajú potrebám, čo vedie v niektorých oblastiach k preplneným skupinám a zariadeniam, zatiaľ čo inde sú stále k dispozícii voľné miesta. V materských školách bolo zamestnaných 31 tisíc vyškolených učiteľov, čo v priemere zabezpečuje jedného zamestnanca na 10,4 dieťaťa, hoci priemerná veľkosť skupiny je až 21,5 dieťaťa a v súkromných a cirkevných zariadeniach je to 18 detí v skupine. V zásade sa v skupine o deti starajú dvaja odborníci, ale pre nedostatok odborníkov rastie počet zariadení, kde sú zamestnaní len nekvalifikovaní pracovníci.

V každej osade s viac ako 40 deťmi mladšími ako 3 roky a v osadách, kde aspoň 5 rodín s deťmi mladšími ako 3 roky potrebuje dennú starostlivosť, by mali byť zriadené jasle. Doteraz sa tak nestalo z dôvodu nedostatku zdrojov.

3.2 Taliansko

Organizácia poskytovania VSRD a pravidiel, ktoré sa na ne vzťahujú, vo veľkej miere závisia od povahy ich riadenia. V krajinách, v ktorých deti navštevujú rôzne typy zariadení podľa veku, ako je to v prípade Talianska, prevažuje vo veľkej miere model dvoch autorít. Zodpovednosť za VSRD je teda rozdelená medzi dve rôzne ministerstvá (alebo orgány najvyššej úrovne). Ministerstvo školstva alebo iný orgán najvyššej úrovne zodpovedný za predškolské vzdelávanie detí vo veku 3 a viac rokov, zatiaľ čo poskytovanie "starostlivosti o deti" pre deti do troch rokov patrí do pôsobnosti iného ministerstva alebo orgánu, spravidla zaoberajúceho sa deťmi alebo rodinnými záležitosťami.

Ako už bolo uvedené, v Taliansku spadá predškolské vzdelávanie a starostlivosť do pôsobnosti ministerstva školstva, hoci hlavnými regulátormi v oblasti starostlivosti o deti do troch rokov sú stále regióny. Taliansky vzdelávací systém je totiž organizovaný podľa zásad subsidiarity a autonómie škôl.

Viacúrovňový rámec inkluzívneho vzdelávania zapája do procesu všetky úrovne verejnej správy a možno ho zhrnúť takto:

- MIUR je zodpovedný za politiky začleňovania a ich financovanie;
- Miestne orgány poskytujú pomocné služby a asistenciu;
- Regióny upravujú pomoc školám (priame a nepriame intervencie);
- Obce ponúkajú podporné služby a pomoc pri dosahovaní samostatnosti.

Medzi najaktívnejšie vnútroštátne organizácie na ochranu práv detí, ktoré už viac ako šesť storočí nepretržite pomáhajú deťom a rodinám, patrí Istituto degli Innocenti vo Florencii, štátny podnik poskytujúci služby verejnosti. V súčasnosti patrí medzi činnosti inštitútu zriaďovanie a testovanie vzdelávacích a sociálnych služieb, skúmanie životných podmienok detí a podpora práv detí a kultúry v súlade s Dohovorom OSN o právach dieťaťa. Inštitút vykonáva svoje poslanie napríklad riadením dokumentačných a monitorovacích činností Národného centra pre dokumentáciu a analýzu detstva a dospievania, ktoré každé dva roky vypracúva Správu o stave detí a dospievajúcich v Taliansku. Zaujímavosťou Správy je, že venuje osobitnú pozornosť novým fenoménom alebo tým javom, ktoré opäť nadobúdajú prioritnú hodnotu vo svete detí a služieb pre deti, vrátane javov súvisiacich s inklúziou rozmanitosti.

Pokiaľ ide o požiadavky na odbornú kvalifikáciu, zákon 107/2015 stanovil, že kontinuálny profesijný rozvoj učiteľov je povinný, priebežný a štruktúrny aj pre oblasť vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve. Každá škola definuje a organizuje aktivity ďalšieho vzdelávania vrátane tvorby sietí s inými školami. Tieto aktivity musia byť v súlade s trojročným vzdelávacím plánom školy, so samohodnotiacou správou a s plánom na zlepšenie školy, ktorý vychádza z priorit, ktoré každé tri roky určuje ministerstvo. Nižšie sú uvedené priority určené na aktuálne obdobie:

- Cudzie jazyky;
- digitálne zručnosti a nové vzdelávacie prostredia;
- škola a práca;
- didaktická a organizačná samostatnosť;
- hodnotenie a zlepšovanie;
- vyučovanie zručností a metodické inovácie;
- integrácia, občianske zručnosti a globálne občianstvo;
- inklúzia a zdravotné postihnutie;

● sociálna súdržnosť a prevencia problémov mladistvých.

Školenia KPR sa zvyčajne konajú mimo vyučovacích hodín a zamestnanci majú na účasť na nich právo, pretože im umožňujú plne sa realizovať a rozvíjať ich odbornosť. Učitelia majú tiež právo využiť päť dní počas školského roka na účasť na iniciatívach odbornej prípravy, počas ktorých nemusia chodiť do práce.

S cieľom motivovať učiteľov k účasti na vzdelávacích aktivitách sa v zákone 107/2015 stanovuje aj ekonomická motivácia vo forme elektronickej karty. Každý rok učitelia dostanú maximálne 500,00 EUR na nákup kníh, časopisov, hardvéru a softvéru; účasť na kurzoch ponúkaných akreditovanými subjektmi alebo vysokoškolskými inštitúciami; účasť na kultúrnych podujatiach (predstavenia, premietania filmov, živé podujatia) a návštevy múzeí a výstav a iné aktivity v súlade s trojročným vzdelávacím plánom školy a s národným plánom vzdelávania. Využitie týchto dodatočných príležitostí na odborný rozvoj sa však prísne nekontroluje a nie je možné ex post vysledovať oblasti, ktoré sa vďaka tejto iniciatíve zlepšili/ priniesli úžitok.

Brána školského vzdelávania Európskej komisie je online platforma určená učiteľom, riaditeľom škôl, výskumníkom, vychovávateľom, tvorcom politik a ďalším odborníkom pracujúcim v oblasti školského vzdelávania vrátane vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve (VSRD). Poskytuje zdroje na počítačové vzdelávanie učiteľov aj na ich ďalší profesijný rozvoj, nevyhnutné na zabezpečenie získania zručností, kompetencií a vedomostí, ktoré učiteľom umožnia zvládnuť rôzne situácie, ktoré môžu nastať v triede. Je to dôležité najmä pre učiteľov, ktorí pracujú v zložitejších podmienkach ako sú školy s vysokou mierou vzdelávacieho a sociálno-ekonomického znevýhodnenia a veľmi heterogénnymi skupinami žiakov. Sekcia "Príležitosti programu Erasmus+" napríklad zhromažďuje obrovské množstvo kurzov profesijného rozvoja Erasmus+ KA1 pre učiteľov a zamestnancov škôl, ako aj možnosti pracovných stáží v zahraničí. Oblasť záujmu možno vyhľadávať pomocou filtrov: inklúzia je veľmi aktuálna téma.

Okrem toho platforma Eurosofia, taliansky neziskový subjekt pôsobiaci v oblasti odborného vzdelávania a prípravy zamestnancov škôl, zhromažďuje podľa smernice 90/2003 a smernice 170/2016 s ministerským dekrétom viaceré vzdelávacie zdroje vo forme online kurzov. Mnohé z nich sa týkajú tém zdravotného postihnutia a multikulturality.

Od roku 2019 sa CIAPE čoraz viac angažuje v oblasti VSRD a podporuje iniciatívy na profesionalizáciu zamestnancov VSRD najmä s ohľadom na zvyšovanie inkluzívnosti v prostredí zariadení VSRD. Viď projekt Diversity+ na stránke www.diversity-plus.eu, podporený v rámci programu Erasmus+, ktorý

poskytuje nástroje na riadenie, porovnávanie a odbornú prípravu v tejto oblasti (viac informácií nájdete prostredníctvom sekcie Toolkit na webovej stránke).

3.3 Srbsko

V jasliach je minimálnym požadovaným vzdelaním pre odborných zamestnancov stredná odborná zdravotnícka škola, odbor učiteľstvo pre materské školy. Od úrovne materskej školy až po nástup na základnú školu je minimálnym požadovaným vzdelaním vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v odbore učiteľstvo pre materské školy, ale u mladších učiteľov materských škôl sa štandardom sa stáva magisterský titul.

Existuje aj systém povinného kontinuálneho profesijného rozvoja - ďalšieho vzdelávania. Národná agentúra pre zvyšovanie kvality vzdelávania má zoznam priorít na trojročné cykly a každý tretí rok otvára verejnú výzvu na predkladanie návrhov na vzdelávanie, ktoré sú v súlade so stanovenými prioritami. Návrhy môže predložiť každý poskytovateľ vzdelávacích služieb, mimovládna organizácia, skupina odborného vzdelávania. Po výberovom konaní agentúry sa v katalógu zverejní zoznam akreditovaných školení so stručným opisom školenia, menami školiteľov a zodpovednej organizácie/ inštitúcie, cenou za osobu/ školenie a počtom bodov potrebných na (opätovné) získanie licencie (4 až 24 bodov v závislosti od trvania školenia). Akékoľvek medzinárodné školenie sa tiež uznáva a hodnotí (no počet bodov je nižší ako v prípade akreditovaného školenia).

3.4 Slovensko

Rozvoj detí v ranom detstve podporuje mnoho mimovládnych organizácií. Medzi najdôležitejšie patria:

Organizácia Zdravé regióny - štátna príspevková organizácia ministerstva zdravotníctva, ktorej poslaním je realizovať a rozvíjať dočasné kompenzačné opatrenia v oblasti zdravia. Jej aktivity a činnosti sú zamerané na sociálne determinanty zdravia, ktoré zahŕňajú správanie súvisiace so zdravím, materiálne podmienky, psychosociálne faktory, prekážky v prístupe k zdravotnej starostlivosti, zdravotnú gramotnosť a štrukturálne obmedzenia (napr. diskriminácia, rasizmus, nízka úroveň vzdelania, súvisiace právne predpisy atď.)

Cesta von je občianske združenie, ktoré na Slovensku realizuje program Omama, ktorého cieľom je podpora včasnej stimulácie a zdravého vývinu detí v MRK od narodenia do 3 rokov, čo sa považuje za kľúčový vek pre včasnú intervenciu.

Národný projekt "Budovanie odborných kapacít na komunitnej úrovni" s cieľom poskytovať kvalitnú odbornú podporu jednotlivcom a rodinám ohrozeným chudobou a sociálnym vylúčením, aby dokázali svojpomocne riešiť svoje sociálne problémy, ako aj poskytovať podporu vedúcu k rozvoju celých komunít prostredníctvom cieleného využívania komunitných zdrojov. Okrem personálneho zabezpečenia sa projekt zameriava aj na vzdelávanie a metodické ukotvenie modelu komunitnej práce.

Škola dokorán - Wide Open School n. o. (SD-WOS) sa od roku 2012 venuje posilňovaniu rómskych rodín v segregovaných a marginalizovaných lokalitách na Slovensku prostredníctvom podpory rodičov (matiek aj otcov) v ich snahe vychovávať deti v bezpečnom, chránenom a starostlivom rodinnom prostredí, ponúka rodičom informácie a poznatky o vývoji v ranom detstve, o dôležitosti ich úlohy, informácie o alternatívach a efektívnom rodičovstve. Podporuje lepšiu komunikáciu a porozumenie medzi rodičmi a ich deťmi (prostredníctvom motivovania rodičov, aby investovali do kvalitne stráveného času so svojimi deťmi a podporovali ich rozvoj prostredníctvom spoločných aktivít), podporuje objavovanie a vzdelávacie skúsenosti detí (keďže rodičia lepšie chápu ako sa deti vyvíjajú). Podporuje aj pozitívny postoj rodičov k vzdelávaniu (najmä v ranom veku) a počas celej školskej dochádzky ich detí. ŠD-WOS presadzuje inklúziu prostredníctvom podpory rómskych rodičov v prístupe ku komunitným predškolským zariadeniam, materským školám a službám poskytovaným v ranom štádiu základnej školy v integrovaných zariadeniach. Táto metodika vychádza z predpokladu, že nestačí len navrhovať politické zmeny, ale že zmeny sa musia prejavovať na úrovni školy a v prostredí detí. Medzi vyhláseniami a požiadavkami v politických dokumentoch a realitou, v ktorej sa majú uskutočniť, sú často veľké rozdiely. Prax ukázala, že na to, aby školy prekonal ekkluzívne prístupy k vyučovaniu a učeniu, musia prehodnotiť, čo učia, ako to učia a ako hodnotia výkony žiakov. Na dosiahnutie posunu vo vzdelávaní - v prospech všetkých učiacich sa - je potrebné skutočné prepojenie s neformálnym vzdelávaním a podpora rodín a komunít.

Napriek snahám o diverzifikáciu systému VSRD zostávajú materské školy stále jeho hlavnými poskytovateľmi. Vzdelávacie aktivity sa realizujú ako súvislý sled činností v dopoludňajších a popoludňajších hodinách s rôznym obsahom, zameraním a organizáciou. Výchova a vzdelávanie v materskej škole sa realizujú prostredníctvom nasledujúcich foriem denných činností: hry a činnosti podľa výberu detí, zdravotné cvičenia, vzdelávacie aktivity, aktivity vonku a činnosti na zabezpečenie pohody (osobná hygiena, stravovanie, oddych). Učiteľmi v materskej škole môžu byť len odborníci s príslušným vzdelaním. Hoci je stále prijateľné stredné odborné vzdelanie, čoraz viac učiteliek materských škôl má ukončené vysokoškolské vzdelanie prvého alebo druhého stupňa. Bez ohľadu na úroveň vzdelania však učitelia materských škôl musia spĺňať odborné štandardy stanovené ministerstvom školstva v roku 2017. V profesijných štandardoch sú stanovené požiadavky osobitne

pre učiteľov s ukončeným stredoškolským vzdelaním, s ukončeným prvým a druhým stupňom vysokoškolského vzdelania, pre učiteľov s prvou a druhou atestáciou a v každej kategórii pre začínajúcich učiteľov a pre samostatných učiteľov. Profesionálne štandardy sú vymedzené v týchto kompetenčných oblastiach: dieťa (poznávanie dieťaťa), výchovno-vzdelávací proces (projektovanie, plánovanie, realizácia a hodnotenie výchovno-vzdelávacieho procesu), profesionálny rozvoj (stotožnenie sa s odbornou rolou, plánovanie a realizácia profesionálneho rozvoja).

4. Aké zmeny nastali v oblasti vzdelávania a výchovy v ranom detstve za posledné obdobie (10 rokov)?

4.1 Maďarsko

Na základe rastúcich potrieb a úsilia o zvýšenie aktivity žien na trhu práce boli vypracované ambiciózne plány na otvorenie ďalších škôlok, ale ciele sa nedosiahli.

Otvorenie mini jasí prevádzkovaných na pracovisku a súkromných, domácich jasí viedlo k zníženiu požiadaviek na kvalifikáciu zamestnancov v týchto zariadeniach a k nerovnej situácii v porovnaní s "bežnými" jasľami. Extrémne vysoké ceny súkromných zariadení viedli k skoršej segregácii detí s rôznym sociálno-ekonomickým zázemím a neposkytli podporu rodinám, ktoré nie sú schopné platiť, ale potrebujú starostlivosť o deti mladšie ako 3 roky.

Zavedenie povinnej materskej školy od 3 rokov ako súčasť verejného vzdelávania malo podporiť deti v zraniteľnej situácii. V praxi sa vyskytlo mnoho protestov zo strany rodičov, ktorí nesúhlasili s povinným charakterom materskej školy pred dosiahnutím 5 rokov veku, keďže povinné predškolské ročníky boli akceptované už dávno. Na druhej strane, vydané nariadenia neboli podporené šírením informácií o účele novej legislatívy, ani potrebnou podporou pre rodičov a príslušných odborníkov. V mnohých lokalitách neboli ani materské školy, ani personál a rodiny pripravené na prílev detí s oneskoreným vývinom a socializáciou, z ktorých mnohé pochádzajú z veľmi chudobných domácností, nevedia používať tečúcu vodu, toalety atď. To viedlo k rastúcemu odmietaniu detí a rodín zo strany odborníkov a mnohých rodín, ktoré sa rozhodli vziať svoje deti do iných služieb v blízkych okresoch, mestách, mestách.

Sankčný prístup tejto novej legislatívy, ktorá zavádza povinnosť navštevovať materskú školu (odňatie rodinného príspevku v prípade viac ako 50 hodín neospravedlnenej absencie a v krajnom prípade umiestnenie detí do detského domova, odlúčenie od rodiny) namiesto advokačnej činnosti a

zvyšovania povedomia o ciele nových nariadení a zabezpečenia potrebnej podpory pre rodiny a deti v núdzi sa neukázal ako vhodný.

Nariadenia o povinnej materskej škole zároveň viedli k zvýšenej segregácii rómskych detí, väčšej segregácii materských škôl a nepodporili ani integráciu Rómov, ani detí so zdravotným postihnutím, chronickými chorobami či iných zraniteľných skupín. Zmeny v legislatíve znížili kvalifikačné kritériá v dôsledku rýchlo rastúceho nedostatku personálu, v dôsledku samotného zákona o odmeňovaní a nepriaznivých pracovných podmienok, čo viedlo k zníženiu kvality starostlivosti a vzdelávania detí v materských školách.

Výrazný nárast počtu cirkevných zariadení svedčí o politickom záväzku uprednostňovať náboženské vzdelávanie, ktoré nemusí nevyhnutne slúžiť najlepším záujmom detí.

4.2 Taliansko

Od roku 2015 zaviedlo niekoľko členských štátov reformy týkajúce sa kvalifikácie pracovníkov predškolského vzdelávania a starostlivosti alebo ich ďalšieho odborného rozvoja: Taliansko je jednou z krajín, ktoré zvyšujú minimálne kvalifikačné požiadavky pre všetkých zamestnancov pracujúcich s deťmi predškolského veku. Aj v tejto krajine boli zavedené vzdelávacie cesty na dosiahnutie požadovanej kvalifikácie a kontinuálny profesijný rozvoj zamestnancov je povinnosťou, ktorá je potrebná aj na povýšenie.

Zákon 107/2015 stanovil, že kontinuálny profesijný rozvoj učiteľov je povinný, trvalý a systematický aj pokiaľ ide o oblasť vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve. Každá škola definuje a organizuje aktivity ďalšieho vzdelávania vrátane vytvárania sietí s inými školami. Tieto aktivity musia byť v súlade s trojročným plánom ponuky vzdelávania školy, so samohodnotiacou správou a s plánom zlepšovania školy, ktorý vychádza z priorit určených ministerstvom schvaľovaných každé tri roky.

4.3 Srbsko

Hlavnou zmenou za posledných desať rokov je nový rámcový učebný plán, ktorý bol prijatý pred dvoma rokmi. Práce na novom rámcovom učebnom pláne sa začali už dávnejšie (po roku 2000). Problémom v predchádzajúcom rámcovom učebnom pláne bolo, že sa uznávali len dva pedagogické prístupy - tradičnejší, ktorý sa chápal ako ten, ktorý si vyžaduje menej prostriedkov a direktívnejší prístup a flexibilnejší, viac vychádzajúci z potrieb detí, ktorý sa spájal aj s modernejšími a drahšími pomôckami, ktoré si vyžadoval. Učitelia sa sťažovali, že hoci oni sami by mohli preferovať, vedieť a

chcieť realizovať ten flexibilnejší, ak si škôlka nemôže dovoliť potrebné pomôcky, priestor, zdroje, v systéme plánovania a vykazovania by si museli vybrať tradičnejší, aby splnili všetky kritériá.

Bol teda vypracovaný a prijatý nový rámec, ale teraz sa objavila ďalšia výzva - inšpektori nie sú vyškolení na pochopenie zmien, učitelia, ktorí boli vyškolení a zvyknutí na starý prístup, sa cítia zmätení a dokonca aj tí, ktorí boli aktívni a ochotní prijať nové trendy, sú skeptickí ohľadom toho, aký má tento nový rámec v skutočnosti zmysel.

4.4 Slovensko

Systém predškolskej výchovy a vzdelávania by mal poskytovať podporu pre rozvoj všetkých detí od narodenia (alebo ešte pred ich narodením) až do veku, keď začnú chodiť do školy, bez ohľadu na ich sociálne zázemie, postihnutie alebo iné charakteristiky. Pojem VSRD, ktorý bol dlho úzko vymedzený, sa postupne rozširuje. Určité historicky vyvinuté inštitucionálne rozdelenie predškolskej výchovy a vzdelávania však zostáva zachované. Osobitne treba spomenúť pojem včasnej intervencie, ktorý sa často stotožňoval a do istej miery stále stotožňuje s VSRD. Vníma sa ako terénna služba poskytovaná deťom do siedmich rokov, ktoré sú buď postihnuté, alebo ktorých vývoj je ohrozený v dôsledku nepriaznivej sociálnej situácie ich rodičov. Z hľadiska súčasnej vládnej politiky sa predškolská výchova a vzdelávanie bližšie chápe ako vzdelávacia, sociálna a zdravotná služba pre deti od narodenia do šiestich rokov, keď deti začínajú chodiť do školy.

Ako už bolo uvedené, v súčasnosti je jednou z kľúčových tém politiky VSRD budovanie priestorových kapacít na uspokojovanie potrieb v tejto oblasti, najmä po zavedení povinnej školskej dochádzky od 5 rokov.

5. Aký výskum existuje v oblasti VSRD? Na aké témy sa zameriava? Aké výsledky prináša?

5.1 Maďarsko

1. Surányi, É., Danis, I., Herczog, M. (eds) (2010): . Családpolitika más-más szemmel. Eltérő nézőpontok, megközelítések, változó gyakorlatok a hazai és nemzetközi családpolitikában. Gazdasági és Szociális Tanács, Budapest (Family Policy with different lenses, Different viewpoints, approaches, changing practice in the Hungarian and International Family Policies)
2. Bass László, Darvas Ágnes, Szomor Éva (2012) :Gyermeknevelési szabadságok és gyermekintézmények. Mi a jó a gyerekeknek, mit szeretnének a szülők? In: Szülői

Szabadságok és koragyermekkorai programok (2012), eds: Bányai Emőke, Darvas Ágnes (Parental leave provisions. What are the best interests of the children and what are the needs of the parents?)

https://tatk.elte.hu/dstore/document/1536/Banyai_Szuloi_szabadsagok_1.pdf

3. Blaskó Zsuzsa (2011): Három évig a gyermek mellett – de nem minden áron. A közvélemény a kisgyermekes anyák munkába állásáról. *Demográfia*, 54(1), 23–44 (For three years at home with the child – but not at any price)
4. Danis I, Farkas, Ma, Herczog, M, Szilvási Le, (eds)(2011): A génektől a társadalomig: a koragyermekkorai fejlődés színterei. *Biztos Kezdet Kötetek I. -II: (From Genes to Society, the Scineries of Early Childhood Development)* <https://goo.gl/hqzVPP> , <https://goo.gl/OyI7pv>
5. Darvas Ágnes, Szikra Dorottya (2017): „Családi ellátások és szolgáltatások.” In. Ferge Zsuzsa (szerk.) *Társadalom- és szociálpolitika, Magyarország, 1990-2015*. Osiris, Budapest Family Services and
6. Keller, Judit (2018): Az esélykiegyenlítés egyenlőtlen feltételei: a koragyerekkori szolgáltatások intézményi aszimmetriái, *Esély: Társadalom és szociálpolitikai folyóirat* 29:5 pp. 48-75, <http://hdl.handle.net/11155/1810>, (The unequal conditions of the provision of compensating disadvantages: the asymmetry of early childhood service providers)
7. Keller Judit (2020): “Csepp a tengerben” Gyermekesély program az Encsi Kistérségben/járásban avagy a helyi adottságokra építő fejlesztések lehetőségei, *Tér és Társadalom* 34, 4 pp 45-70, (“A drop in the sea” , Give children a chance program in the Encsi subregion/district a.k.a opportunities to build on local capabilities)
8. <https://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/3309/5298>
9. A kora gyermekkorai lelki egészség támogatásának elmélete és gyakorlata I-II. (2020) (Eds: Danis Ildikó, Németh Tünde, Prónay Beáta, Góczán-Szabó Ildikó, Hédervári-Heller Éva), *Semmelweis Egyetem EKK Mentálhigiéné Intézet*, (The theory and practice of mental health support of young children) https://semmelweis.hu/mental/files/2020/12/Kora-gyermekkorai-lelki-egeszseg_I-kotet.pdf,
10. Hajdú Tamás, Kertesi Gábor (2021): Statisztikai jelentés a gyermekegészség állapotáról Magyarországon a 21. század második évtizedében, *KRTK Közgazdaságtudományi Intézet, Egészség és Társadalom Lendület csoport*, (Statistical Report on the Health Status of Children in Hungary in the Second Decade of the 21.Century)
11. <https://kti.krtk.hu/wp-content/uploads/2021/02/CERSIEWP202108-1.pdf>
12. Németh Szilvia (2021): A Biztos Kezdet Gyerekházak heterogenitása II., *Esettanulmány* , MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont , T-TUDOK Tudásmenedzsment és Oktatókutató Központ Zrt. MTA TK Budapest, (The Heterogeneity of Sure Start Houses II, Case Studies)

13. https://gyerekesely.tk.hu/uploads/files/Heterogenitas_vizsgalat_BK_2018_honlap_veg_MM.pdf

5.2 Taliansko

Skúsenosti s projektom Diversity+, ktoré už boli spomenuté, sú inovatívnym príkladom toho, ako sa v súčasnosti v krajine realizuje výskum zameraný na rozvoj predškolskej výchovy a vzdelávania ako kľúčovej oblasti vzdelávania pre budúci rozvoj všetkých občanov.

Ako príklad možno uviesť niektoré výskumy, ktoré v Taliansku uskutočnila organizácia CIAPE, koordinátor projektu Diversity+, a ktoré pozostávali z fokusovej skupiny zameranej na prehĺbenie zručností potrebných pre pracovníkov v oblasti predškolskej výchovy a vzdelávania, aby boli čoraz viac schopní uplatňovať prístup zahŕňajúci rozmanitosť pri realizácii svojich vzdelávacích služieb, ako aj na zdôraznenie oblastí, ktoré je potrebné konsolidovať z hľadiska neustáleho odborného rozvoja. Potvrďuje sa, že inkluzívne vzdelávanie a inklúzia rozmanitosti v zariadeniach predškolskej výchovy a vzdelávania patria medzi priority zamestnancov a riaditeľov škôl: ukázalo sa, že schopnosť pozorovať a čítať vzdelávací kontext holistickým spôsobom, a teda neobmedzovať iniciatívu odborníkov na potreby jednotlivých detí, je nevyhnutné pýtať sa: čo potrebuje skupina? Je tiež nevyhnutné mať hlbokú dôveru v individuálne zdroje a potenciál. A samozrejme, s cieľom poskytovať viac zmyslupnejších služieb je pravidelné obnovovanie zručností pracovníkmi (celoživotné vzdelávanie; prístup C-VET), ako aj posilňovanie spolupráce s rodičmi, kľúčom k vytváraniu a realizácii participatívnych a inkluzívnych vzdelávacích projektov.

Niektorí z oslovených odborníkov zdôraznili význam zavádzania programov, prístupov a teórií KPR v rámci predškolského vzdelávania a starostlivosti, ktoré reagujú na čoraz rozmanitejšiu súčasnú realitu. Patrí k nim napr. prístup Marshalla Rosenberga v nenásilnej komunikácii, intersekcionálny feminizmus, ako aj neuroatypický prístup F. Canfora k inklúzii rozmanitosti.

5.3 Srbsko

Je ťažké to posúdiť, pretože väčšina výskumu v Srbsku súvisí buď s požiadavkami vzdelávania (diplomová práca, magisterská práca), alebo je podmienená dostupnými finančnými zdrojmi. Len málo výskumníkov má vlastnú oblasť záujmu, v ktorej nepretržite študujú určité prvky. Väčšina akademikov sa venuje výskumu ad hoc. To isté platí aj pre akýkoľvek výskum v oblasti edukácie. Napríklad, keď Svetová banka mala záujem poskytnúť Srbsku pôžičku na zvýšenie počtu malých detí v predškolskej výchove a vzdelávaní, niektorí výskumníci, ktorí sa o túto oblasť nezaujímalí, sa

angažovali kvôli finančnej motivácii. Väčšina výskumov v oblasti predškolskej výchovy a vzdelávania však v poslednom čase súvisí s vypracovaním nového rámcového učebného plánu, zapojením rodičov do vzdelávania a starostlivosti o deti a spoluprácou s predškolskými zariadeniami, výhodami/rizikami využívania digitálneho vzdelávania v ranom veku (v súvislosti s opatreniami COVID-19, keď celé vzdelávanie prešlo na online).

Väčšina príspevkov sa pripravuje a prezentuje v srbčine, zvyčajne na výročných odborných konferenciách (pedagógovia, psychológovia, učitelia materských škôl). Tieto príspevky sa väčšinou zaoberajú špecifickými aspektmi (využívanie rozprávania príbehov v ranom vývine detí, schopnosti malých detí učiť sa cudzie jazyky...).

5.4 Slovensko

1. Kahanec, M., Petrasová, A., Rosinská, M., Rusnák, J., Rusnáková, J., & Sabo, R. (2019). *Analýza vstupného monitoringu a hodnotenia cieľov, obsahu a aktivít realizovaných verejných politík vzhľadom k prístupnosti predprimárneho vzdelávania detí zo sociálne znevýhodneného prostredia*. Prešov: Občianske združenie Tobiaš.
2. Mederly, P., Krajčír, Z., Adamovič, L., Bizoňová, E., Majer, J., Schimíková, A., & Stolár, J. (2017). *Súčasný problémy v regionálnom školstve a možnosti ich riešenia z pohľadu miest a obcí*. Bratislava: IA MPSVR SR.
3. Open Society Institute. (2007). *Rovnaký prístup Rómov ku kvalitnému vzdelávaniu. Správa z monitoringu. Slovensko*.
4. Rigová, E., Kováčová, L., & Šedovič, M. (2020). *Predprimárne vzdelávanie detí zo znevýhodneného prostredia: Problémy zavedenia povinnej škôlky očami samospráv. Policy Brief*. Bratislava: Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť.
5. Vančíková, K., Havírová Balážová, Z., Kosová, I., Vaněk, B., & Rafael, V. (2017). *Inklúzia Rómov od raného detstva +. Správa o inklúzií Rómov vo vzdelávaní a starostlivosti v ranom detstve*. Slovenská republika: RECI.
6. Vančíková, K., Porubský, Š., Kosová, B. (2017). *Inkluzívne vzdelávanie: dilemy a perspektívy*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Mateja Bela - Belianum, 2017. - 102 s.
7. Vančíková, K., Porubský, Š., Šukolová, D., et al. (2021). *Grasping the concept of inclusive school in Slovakia and England - Q study*. In *The New Educational Review*. - Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2021. - ISSN 1732-6729. - Vol. 66, no. 4 (2021), pp. 157-167.
8. Vančíková, K., Kuťková, K. (2013). *Pripravenosť materských škôl na realizáciu multikultúrnej výchovy ako prierezovej témy*. In Vančíková, K. (ed.): *Multikultúrna výchova - jej miesto v*

príprave učiteľov = Multicultural education - its place in teachers education Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2013.

9. Porubský, Š., Vančíková, K., Vaníková, T. (2017). Possibilities and perspectives of inclusive education in Slovakia as a result of comparing historical development of two school educational systems. In ICERI 2017 : 10th international conference of education, research and innovation, 16.-18.11.2017, Seville : conference proceedings. Valencia : International association of technology, education and development (IATED), 2017. Pp. 2242-2249.
10. Hall, R., Drál, P., Fridrichová, P., Hapalová, M., Lukáč, S., Miškolci, J. & Vančíková, K. (2019). *Analýza zistení o stave školstva na Slovensku: To dá rozum*. Bratislava: MESA 10. Dostupné na <https://analiza.todarozum.sk>
11. Kahanec, M., Petrasová, A., Rosinská, M., Rusnák, J., Rusnáková, J. & Sabo, R. (2019). *Analýza vstupného monitoring a hodnotenia cieľov, obsahu a aktivít realizovaných verejných politík vzhľadom k prístupnosti predprimárneho vzdelávania detí zo sociálne znevýhodneného prostredia*. O.Z. Tobiáš, Prešov. ISBN (PDF) 978- 80-570-1391-4. Dostupné na <https://oz-tobias.webnode.sk/dokumenty/>
12. Mederly, P., Krajčír, Z., Adamovič, L., Bizoňová, E., Majer, J., Schimíková, A. & Sotolář, J. (2017). *Súčasný problémy v regionálnom školstve a možnosti ich riešenia z pohľadu miest a obcí*. ZMOS, 2017. Dostupné na <https://eduworld.sk/cd/tasr/4329/analyticka-studia-zmos-u-mapuje-aktualnu-situaciu-v-regionalnom-skolstve>

Každý by mal mať prístup k programom vzdelávania a starostlivosti v ranom veku a tieto programy by mali pomáhať všetkým deťom, aby mali rovnaké podmienky pri začatí školskej dochádzky. Výsledky výskumu potvrdzujú, že ak sa deti zapájajú do týchto programov, má to pozitívny vplyv na ich budúce vzdelávanie. Na Slovensku sa však programom pre deti mladšie ako 3 roky nevenuje žiadna pozornosť a štát nemôže zaručiť prístup k predprimárnemu vzdelávaniu ani tým, ktorí oň prejavujú záujem. Mnohé deti zostávajú pred bránami materských škôl, čo potvrdil aj dotazníkový prieskum To dá rozum (Learning Makes Sense). Takmer 50 % opýtaných riaditeľov materských škôl uviedlo, že v školskom roku 2017/2018 bol dopyt po miestach v ich MŠ vyšší ako voľné kapacity. Zavedenie povinného predprimárneho vzdelávania pre deti od 5 rokov prispelo k tlaku na zvýšenie kapacity, hoci naďalej pretrváva riziko nedostatku kapacít.

6. Aké sú možnosti zapojenia rodičov a aká je miera ich záujmu o inštitucionálne vzdelávanie a výchovu?

6.1 Maďarsko

Tradične je zapojenie rodičov veľmi obmedzené a vo väčšine prípadov sú rodičia skôr usmerňovaní, než aby boli zapojení do vzdelávania ako partneri. Uskutočnilo sa niekoľko experimentálnych programov a pokusov o prelomenie týchto hierarchických vzťahov, úspešnosť ktorých však bola obmedzená. (Program Krok za krokom, Domy Sure Start atď.)

6.2 Taliansko

Ako sa ukázalo v rámci výskumov, ktoré uskutočnilo CIAPE v rámci Erasmus+ projektu Diversity+, oblasť, ktorá môže priniesť inovácie a úspešné výsledky, zdôrazňuje úlohu rodičov v rámci plánovania predškolského vzdelávania a starostlivosti: väčšina opýtaných odborníkov sa zhodla na tom, že by sa rodičia mali viac podieľať na definovaní služieb a vzdelávacích ciest pre deti. Ukazuje sa, že je to nevyhnutné pre úspešnú cestu k inkluzívnejšiemu a účinnejšiemu poskytovaniu VSRD: rodičia sú preto najdôležitejšími partnermi pri poskytovaní kvalitného VSRD.

Väčšina respondentov nabáda zariadenia predškolskej výchovy a vzdelávania, aby do svojho plánovania vzdelávania zahrnuli konkrétne opatrenia ústretové voči rodičom. Podľa School education gateway majú rodičia a rodiny najpriamejší a najtrvalejší vplyv na učenie a rozvoj detí a mladých ľudí: ako prví vychovávatelia zohrávajú zásadnú úlohu na vzdelávacej ceste svojich detí. Podnetné domáce prostredie, ktoré podporuje učenie, je pre kognitívny, sociálny a emocionálny rozvoj dieťaťa rozhodujúce, rovnako ako zapojenie rodičov do školských aktivít. Hranie sa s deťmi alebo čítanie deťom od útleho detstva, pomoc s domácimi úlohami alebo rozhovory o školskom živote doma, účasť na stretnutiach s učiteľmi a iných školských iniciatív majú pozitívny a trvalý vplyv na motiváciu detí učiť sa, na úroveň ich pozornosti, správanie a študijné výsledky. Očakávania rodičov ohľadom vzdelávania ich detí tiež zohrávajú kľúčovú úlohu pri formovaní vzdelávania. Vytvorenie spojenectva medzi školou a rodinou a zapojenie rodičov ako partnerov do vzdelávania od raného veku je preto nevyhnutné na zlepšenie rozvoja detí a mladých ľudí.

Vzťahy medzi školami, rodičmi a rodinami však môžu byť zložité. Mnohí rodičia zo znevýhodneného prostredia, hoci majú vysoké očakávania a chcú pre svoje deti to najlepšie, sa nemusia angažovať, pretože nepoznajú súčasný školský systém a cítia sa vzdialení od školskej kultúry a jej "jazyka". Niektorí môžu byť demotivovaní vlastnými skúsenosťami a neúspechom v škole alebo sa môžu cítiť neschopní podporiť svoje deti. Rodičia prisťahovaleckého pôvodu sa môžu cítiť znevýhodnení

nedostatočnými jazykovými znalosťami potrebnými na komunikáciu so školou, pomoc deťom a monitorovanie ich pokroku; okrem toho ich môže odrádzať aj rozdiel medzi ich hodnotami a kultúrou a hodnotami hostiteľskej krajiny, reprezentovanými školou. Zapojeniu rodičov môže brániť aj to, ak sa o dieťa stará len jeden rodič alebo povolania, s ktorými je spojený dlhý alebo nepružný pracovný čas.

Na druhej strane učitelia môžu vnímať rodičov ako pasívnych, oportunistických alebo rušivých, alebo nemusia mať čas či skúsenosti na komunikáciu s rodičmi z heterogénneho prostredia, na ich oslovovanie a efektívne zapájanie. Môžu sa obávať, že zapojenie rodičov ich pripraví o čas a negatívne ovplyvní ich povinnosti učiteľa. V niektorých prípadoch môže ísť o to, že komunikácia s rodičmi a ich zapojenie nie sú dostatočne uznávané ako jedna zo základných úloh učiteľov a školy na podporu študijných úspechov detí. Okrem toho učitelia dobre nerozumejú dôvodom odstupu alebo nečinnosti niektorých rodičov a úlohy rodičov v škole nie sú jasne vymedzené.

Aby bolo spojenectvo medzi školou a rodinou efektívne, musí byť založené na vzájomnom rešpekte a uznávaní hodnôt, kvalít a schopností každej strany. Rodičia a rodiny zo všetkých prostredí a s akýmkoľvek vzdelaním sa musia v škole cítiť vítaní a musia byť vnímaní ako zdroje; musia byť uznávaní a primerane podporovaní ako spolutvorcovia vzdelávania svojich detí od najútlejšieho veku.

Výskum dokazuje, že pri riešení problémov so správaním žiakov je nevyhnutný multidisciplinárny prístup so zapojením rodičov, detí, učiteľov a ďalších odborníkov.

6.3 Srbsko

Na systémovej úrovni je v každej materskej škole povinné zriadenie Rady rodičov. Navyše správa rada každej verejnej materskej školy pozostáva z deviatich členov: troch zamestnancov materskej školy, troch zástupcov obce a troch rodičov.

Z praktického hľadiska je účasť rodičov v týchto dvoch orgánoch skôr administratívneho (politického) charakteru - rada rodičov schvaľuje dodávateľov potravín/jedál pre deti, prípadné rekreačné výlety mimo miesta bydliska, vydávanie akýchkoľvek didaktických/učebných materiálov pre povinný predškolský ročník. Rodičia zapojení do správnej rady dávajú svoj hlas pri voľbe riaditeľa materskej školy, alebo keď ide o väčšie rekonštrukčné práce.

Pokiaľ ide o každodenné zapojenie rodičov, väčšinou sa deje formou krátkeho rozhovoru s učiteľkami materskej školy, keď privedú alebo prídu vziať svoje deti z materskej školy. Niektorí rodičia dobrovoľne venujú svoj čas konkrétnym aktivitám (prezentácii svojej profesie/práce, pomoci

učiteľom pri výlete do divadla apod.). Organizujú sa aj stretnutia rodičov s učiteľkou predškolskej skupiny ich detí, najmä na začiatku školského roka alebo na jeho konci, niekedy aj na polroku. Najčastejšie sa zapájajú rodičia s vyšším vzdelaním alebo lepším sociálnym postavením. Ťažko osloviteľní sú najmä rodičia s nízkou úrovňou vzdelania, rodičia z rómskej komunity, utečenci alebo rodičia z prostredia vnútorne vysídlených osôb.

V posledných rokoch sa väčšina učiteliek materských škôl sťažuje, že malé deti prichádzajú bez zručností, ktoré sa v určitom veku od detí očakávajú (deti vo veku 3 rokov ešte nosia plienky, majú oneskorený vývin reči (nie pre zdravotné problémy, ale pre nedostatok sociálnych podnetov alebo podpory pri rozprávaní). Keď sa snažia o týchto problémoch diskutovať s rodičmi, často sa stáva, že rodičia prejavujú nedostatok dôslednosti, odhodlania alebo zručností pomôcť svojim deťom získať tieto zručnosti.

6.4 Slovensko

Program Omama je dobrým príkladom snahy zapojiť rodičov do predškolskej výchovy a vzdelávania, najmä v marginalizovaných rómskych komunitách. Vyškolení pracovníci programu Omama - pochádzajúci priamo z komunity - navštevujú domácnosti rodín, kde pracujú s deťmi a ich rodičmi (najčastejšie matkami) na rôznych hrách a aktivitách zameraných na psychosociálnu stimuláciu (jemná a hrubá motorika, kognitívne, jazykové a komunikačné zručnosti, sociálno-emocionálna oblasť). Postupujú podľa štandardizovaného manuálu s aktivitami prispôbenými veku detí, ktoré sú z týždňa na týždeň zložitejšie, aby dieťa mohlo primerane veku rozvíjať svoj potenciál.

Do aktivít zapájajú rodičov a učia ich, čo môžu so svojimi deťmi robiť doma po zvyšok týždňa. Všetky kroky a výsledky pediatrických vyšetrení dieťaťa a úroveň zapojenia rodiny zaznamenávajú omamy do špeciálnej aplikácie v mobilnom telefóne. Organizácia tak má podrobný prehľad o vývoji všetkých detí a v prípade potreby privolá odbornú pomoc. Každú omamu sprevádza mentor "zo strednej triedy", ktorý poskytuje praktickú podporu a povzbudenie.

Okrem priebežného vzdelávania majú omamy aj pravidelné supervízne návštevy na mieste, aby sa zlepšila ich práca s rodinami. Jedna omama navštevuje 15 až 30 rodín týždenne (v závislosti od zmluvy). Okrem toho poskytuje poradenstvo matkám aj tehotným ženám a organizuje mesačné rodičovské kluby, kde sa stretávajú zapojené matky, často s prizvanými odborníkmi. Program sa začal v roku 2018 v troch ohrozených komunitách a odvtedy sa rýchlo rozšíril a do roku 2021 už 27 "omám" pracuje v 20 vylúčených komunitách s viac ako 560 malými deťmi a ich rodinami.

7. Ktoré sociálne skupiny sú ohrozené nedostatočným prístupom k predškolskej výchove? Charakterizujte ich a opíšte súvisiace problémy.

7.1 Maďarsko

Deti v zraniteľných situáciách, žijúce v chudobe a izolácii, najmä rómske deti a deti so zdravotným postihnutím a deti s viacnásobným znevýhodnením. (pozri viac vyššie)

7.2 Taliansko

Inklúzia rozmanitosti v predškolskom vzdelávaní a výchove je témou, ktorá priťahuje čoraz viac pozornosti, záujmu a zdrojov zo strany širokého spektra zainteresovaných strán od tvorcov politik, cez zástupcov vnútroštátnych a miestnych orgánov, odborníkov a profesionálov až po rodičov a advokačné skupiny. Odráža to skutočnosť, že v posledných desaťročiach sa na jej zlepšenie sústreďuje veľké úsilie v oblasti legislatívy aj politik. Je však tiež pravda, že napriek teóriám je posilňovanie inklúzie v každodenných prístupoch a službách často príliš slabé.

Pri posudzovaní multikultúrnej inklúzie detí vyvstáva špecifický zásadný problém: v Taliansku je k dispozícii jazyková podpora pre deti staršie ako 3 roky; neexistujú však žiadne opatrenia na zlepšenie zručností detí v ich rodnom jazyku pokiaľ to nie je hlavný jazyk používaný v kontexte predškolského a školského vzdelávania. To je obzvlášť dôležité v prípade detí z etnických menšín.

Je zaujímavé poznamenať, že talianska legislatíva v oblasti inkluzívneho vzdelávania prispela k zmene kultúry a spoločenského vnímania rozmanitosti v krajine s osobitným dôrazom na zdravotné postihnutie. Rok 1977 bol prvým rokom, keď sa žiaci so zdravotným postihnutím dostali do bežných škôl. V tom čase neboli žiaci na rozmanitosť zvyknutí. Samotné rodiny sa hanbili. V súčasnosti sa talianski žiaci stretávajú s rozmanitosťou v každodennom živote, majú tendenciu ju akceptovať a cítia osobnú zodpovednosť za blaho spolužiakov so zdravotným postihnutím. Celé komunity školy (učitelia, ostatní zamestnanci, rodičia) sú naplno oddané inklúzii, aj keď na ňu nie sú nevyhnutne dostatočne pripravené, ako ukazujú zistenia z väčšiny uskutočnených rozhovorov v teréne. V zariadeniach predškolskej výchovy a vzdelávania sa stále príliš často zabúda na dôležitosť riešenia individuálnych potrieb (zraniteľných alebo znevýhodnených) detí, najmä pokiaľ ide o integráciu detí z prostredia migrantov a Rómov, Sintov a Caminanti (RSC), pričom sa stále prejavuje tendencia považovať rozmanitosť za hrozbu alebo problém, namiesto toho, aby sa vnímala ako obohatenie

alebo príležitosť, a to tak pre školu (kde by pomohla aj účinnej implementácii rovesníckeho prístupu), ako aj pre budúcu spoločnosť. Podobná, hoci menej kritická situácia, je aj v prípade stratégií a intervencií v oblasti predškolskej výchovy a vzdelávania, ktoré sa v súčasnosti realizujú v prospech lepšieho sociálneho začlenenia detí so zdravotným postihnutím.

Situácia sa zdá byť ešte kritickejšia, ak vezmeme do úvahy, že taliansky vzdelávací systém nemá právny rámec, ktorý by deťom zabezpečoval miesto v predškolskom zariadení. Aj keď sa v praxi dosahuje univerzálna záruka miesta bez podporného právneho rámca od nástupu dieťaťa do scuola dell'infanzia, zvlášť v prípade konkrétnych sociálno-ekonomických problémov možno kritériá prístupu do predškolského vzdelávania a starostlivosti považovať za nástroje selektívneho univerzalizmu. Na druhej strane, percento detí zapísaných do predškolského vzdelávania a starostlivosti je v prípade materských škôl len 22,8 % z dôvodu tarifného zdanenia, ktoré by mali znášať domácnosti, pričom v jednotlivých regiónoch sa toto percento líši, čo má zásadný vplyv na širšie výsledky politiky, napr. na podporu zamestnanosti alebo odbremenenie rodín od zaťažujúcich opatrovateľských povinností.

Deti/žiaci mimo formálneho vzdelávania, sú tie, ktoré sa nezúčastňujú na žiadnom druhu vzdelávania, či už inštitucionalizovaného, cieleného, alebo plánovaného vo verejných organizáciách alebo uznaných súkromných subjektoch. Niektoré z nich sú v neformálnom vzdelávaní a iné v informálnom vzdelávaní.

Reforma zavedená legislatívnym dekrétom 65/2017 ponúka nový horizont pre činnosť vlády: potvrdením práva na vzdelávanie od útleho veku sa otvára postupná perspektíva šírenia všeobecných služieb predškolskej výchovy a vzdelávania s rozvojom iniciatív zameraných na zníženie/odstránenie poplatkov vybraných od rodín a ich obmedzenie na príspevky na jedlo; zvýšenie počtu miest v materských školách a ďalší rozvoj systému prostredníctvom investícií do rekonštrukcie alebo budovania nových zariadení.

7.3 Srbsko

Oficiálne existuje právny predpis "Priority pri prijímaní detí do predškolského vzdelávania a starostlivosti", ktorý uprednostňuje pri prijímaní najviac znevýhodnené skupiny. V praxi sa však zvyčajne najprv prijímajú deti, ktorých rodičia sú obaja pracujúci, a to z finančných dôvodov - rodičia platia časť nákladov priamo škôlke. Ak škôlka prijme deti zo znevýhodnených skupín, je to obec, ktorá musí škôlke zaplatiť namiesto rodičov, a to býva pre škôlku veľkou prekážkou (dlhé čakanie na peniaze, ktoré napokon nie vždy dostane...).

Súčasná štatistika ukazuje, že do materských škôl sa zapíše len približne 50 % detí vo veku od 3 do 5,5 roka. Deti z vidieckych oblastí často nie sú zapísané - sčasti preto, že doma je niekto, kto sa o ne

stará, takže sa to stáva zbytočným výdavkom, sčasti preto, že rodiny považujú škôlku za súčasť príliš skorého "školského zážitku". Myslia si, že je lepšie, keď sa malé dieťa len hrá a zabáva, kým začne "s vážnym vzdelávaním v škole", a sčasti je dôvodom nezapísania detí to, že škôlka nie je k dispozícii v bezprostrednej blízkosti domova, ale v inej dedine (niekedy vzdialenej sedem a viac kilometrov) bez organizovanej dopravy pre deti. Rómske deti sa väčšinou tiež nenavštevujú materské školy, najmä z finančných dôvodov.

Do tejto skupiny patria aj deti so zdravotným postihnutím, sčasti preto, že rodičia si myslia, že ich deti nebudú mať úžitok z pobytu v skupine ostatných "normálnych" detí, sčasti preto, že materské školy sa zdráhajú prijať tieto deti a tvrdia, že učitelia nemajú potrebné zručnosti alebo podporu, aby sa o tieto deti mohli riadne starať a pracovať s nimi potrebným spôsobom.

7.4 Slovensko

K nízkej miere návštevnosti materských škôl prispieva niekoľko prekážok: materské školy nie sú úplne bezplatné, geografická nedostupnosť materských škôl sa týka približne pätiny vylúčených rómskych komunít, materské školy nie sú pripravené na prácu s deťmi s odlišným materinským jazykom a rómski rodičia nemajú dostatok informácií o administratívnych požiadavkách na zápis detí do materských škôl. Z výskumu však vyplýva, že až polovica rómskych rodičov, ktorých deti nenavštevujú materské školy, by uvažovala o ich zápise, ak by v nich pôsobil rómsky učiteľ alebo asistent učiteľa. Rómski rodičia nemajú dôveru vo vzdelávacie inštitúcie a ich obavy je potrebné zmierniť prostredníctvom komunikácie a spolupráce. Žiaľ, programy zamerané na spoluprácu s rodičmi stále chýbajú.

Najväčšími problémami súčasných služieb predškolskej výchovy a vzdelávania, pokiaľ ide o starostlivosť o deti so ŠVVP (vrátane detí zo SZP, detí so zdravotným postihnutím a detí so špeciálnym nadaním), sú neschopnosť uplatňovať individuálny prístup k deťom z dôvodu vysokého počtu detí v triedach, nedostatok asistentov učiteľa a odborných pracovníkov (špeciálnych pedagógov, psychológov, sociálnych pedagógov), fyzické bariéry v zariadeniach predškolskej výchovy a vzdelávania a nedostatok finančných prostriedkov. Kvôli nedostatku personálu sa mnohí učitelia necítia byť pripravení prijať do svojich tried viac detí so ŠVVP.

Deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktoré sú často ohrozené oneskoreným vývinom a následným sociálnym vylúčením v dôsledku generačnej chudoby, nemajú v súčasnosti dostatočný prístup k systematickej a individualizovanej podpore v ranom veku. Z tohto dôvodu je dôležité zaviesť legislatívu, ktorá by umožnila poskytovať špecializované činnosti na podporu rodiny terénnym spôsobom, s úzkym prepojením na komunitu, s prihliadnutím na individuálne potreby,

aktivizáciou príjemcov a zapojením ľudí priamo z komunity, ktorí poznajú jej jazyk. Služba však musí spĺňať atribút nízkoprahovosti.

Podľa prieskumu EÚ SILC 20205 je na Slovensku ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením 798 000 ľudí (14,8 % obyvateľstva). Tento podiel je vyšší v prípade detí vo veku 0 - 17 rokov, a to 19,2 %. Z nich je až 17 % ohrozených chudobou a 6,4 % detí na Slovensku zažíva závažnú materiálnu depriváciu. Zároveň možno očakávať, že sociálna situácia mnohých rodín sa po pandémii Covid ešte zhoršila/bude zhoršovať. Na Slovensku je 7353 detí vo veku 0 - 3 roky, ktoré žijú v marginalizovaných rómskych komunitách (MRK), obzvlášť ohrozených generačnou chudobou. Tieto rizikové faktory môžu negatívne ovplyvniť vývoj dieťaťa počas tehotenstva, v ranom a neskoršom veku, ako aj školské výsledky dieťaťa, proces učenia a schopnosť učiť sa, získavať a osvojovať si nové vedomosti a zručnosti počas povinnej školskej dochádzky a v konečnom dôsledku aj jeho schopnosť nájsť si v budúcom živote zamestnanie.

V súčasnosti sa na Slovensku realizujú najmä projektové aktivity, ktoré však nedostatočne pokrývajú potrebu a dopyt po službách zameraných na rodiny s malými deťmi. Pre túto cieľovú skupinu sú kľúčové služby zamerané na prevenciu a podporu sociálne znevýhodnených rodín s cieľom zvýšiť ich rodičovské kompetencie a pozitívne ovplyvniť zdravý vývoj dieťaťa.

8. Ktoré problémy z oblasti VSRD sú v súčasnosti vo verejnej diskusii vnímané ako najpálčivejšie? Aké sú trendy v smerovaní VSRD?

8.1 Maďarsko

- nedostatok miest,
- nerovnomerné rozmiestnenie poskytovaných služieb,
- segregácia,
- preplnené zariadenia s nízkym počtom pracovníkov, ktorí poskytujú starostlivosť,
- veľmi nízke platy zamestnancov a zlé pracovné podmienky,
- nedostatok psychológov, špeciálnych pedagógov, asistentov, sociálnych pracovníkov podporujúcich deti, rodiny a pedagógov,

- povinný nástup detí do školy vo veku 6 rokov bez ohľadu na rôzne vývinové štádiá a potreby detí, zrušenie možnosti, aby učiteľky v materských školách podávali návrhy na základe svojich skúseností s deťmi,
- program Sure Start sa stal službou pre najviac znevýhodnené deti a rodiny a neslúži na včasnú inklúziu a integráciu.

8.2 Taliansko

Od 70. a 80. rokov 20. storočia taliansky systém predškolskej výchovy a vzdelávania vynakladá investície do ďalšieho profesijného rozvoja (formazione permanente) na miestnej úrovni. Mnohé mestá nadviazali kontakty s univerzitami alebo výskumnými centrami za účelom zavedenia praxe pravidelného profesijného rozvoja a akčného výskumu, alebo aby zabezpečili dohľad nad experimentmi, ktoré charakterizuje tímová práca, spoločná dokumentácia projektovej práce, reflexívna prax a zameranie sa na prácu s rodinami a komunitou (partecipazione). V súčasnosti sa možnosti profesijného rozvoja a ďalšieho vzdelávania v jednotlivých regiónoch krajiny, ako aj v sektore materských škôl a predškolských zariadení líšia. Obce, ktoré investovali do predškolskej výchovy a vzdelávania, majú tendenciu v čo najväčšej miere zachovať financovanie profesijného rozvoja pedagógov materských škôl a v niektorých prípadoch nadväzujú kontakty s univerzitami a výskumnými centrami, akým je Inštitút kognitívnych vied a technológií (ISTC) alebo Národná rada pre výskum, alebo zriaďujú dokumentačné centrá alebo miestne centrá/služby, ktoré organizujú a poskytujú priamo alebo prostredníctvom najímania odborníkov dohľad nad konkrétnymi projektmi. Príkladmi takýchto obcí sú Miláno, Janov, Turín, Rím, Reggio Emilia a Trento. Ostatní poskytovatelia môžu organizovať vlastné programy odborného rozvoja. Pre učiteľov vo verejných materských školách zabezpečuje kontinuálne vzdelávanie ministerstvo školstva, univerzít a výskumu, hoci finančné prostriedky vyčlenené na tento účel sa v posledných rokoch postupne a výrazne znižujú. V prípade obecných škôl alebo škôl prevádzkovaných inými poskytovateľmi je situácia rovnaká.

Dvaja najdôležitejší poskytovatelia kontinuálneho profesijného vzdelávania v Taliansku sú kooperatívne konzorcium (PAN) pre materské školy a FISM (Federazione Italiana Scuole Materne) pre predškolské zariadenia, ktoré garantujú minimálne 12 hodín ročne s možnosťou navýšenia hodín na špeciálne projekty. V niektorých lokalitách so silnou tradíciou investícií do predškolskej výchovy a vzdelávania môžu obce zveriť služby predškolskej výchovy a vzdelávania externým poskytovateľom, často vzdelávacím združeniam, ktoré garantujú 2 až 5 hodín týždenne na KPR.

Činnosť Gruppo Nazionale Nidi Infanzia je dobrým príkladom zapojenia do odborného rozvoja. Ide o sieť odborníkov z praxe, výskumných pracovníkov (akademikov), administrátorov a koordinátorov,

ktorí si vymieňajú skúsenosti a pomáhajú nadväzovať kontakty prostredníctvom odborných časopisov ako sú Bambini a Infanzia. Národné dokumentačné centrum (Istituto degli Innocenti) a skupiny na regionálnej úrovni sú hybnou silou a šíriteľmi osvedčených postupov prostredníctvom konferencií, seminárov, propagačných iniciatív, publikácií a vzdelávacích inštitútov a dnes sa stali dôležitými partnermi na národnej úrovni. Výsledkom sieťovania je, že odborný rozvoj na pracovisku, najmä v oblasti Nidi, vykazuje mnoho spoločných znakov v prioritách, prístupoch a témach.

Vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve sú v Taliansku organizované v rámci "integrovaného systému 0-6", ktorý bol zavedený zákonom 107/2017 a upravuje ho zákon č. 65/2017. Integrovaný systém je súčasťou vzdelávacieho systému a je organizovaný do dvoch samostatných úrovní, ktoré prijímajú deti podľa veku: "detské vzdelávacie služby" (servizi educativi per l'infanzia), pre deti vo veku od 0 do 3 rokov; "detská škola" (scuola dell'infanzia), pre deti vo veku od 3 do 6 rokov.

Učiteľia v štátnych zariadeniach musia mať magisterský titul (ISCED 7) v učiteľstve a absolvovať rovnaký vzdelávací program ako učiteľia na prvom stupni základných škôl.

Ako bolo uvedené vyššie, od roku 2015 zaviedlo niekoľko členských štátov reformy týkajúce sa kvalifikácie pracovníkov predškolského vzdelávania a starostlivosti alebo ich ďalšieho odborného rozvoja: Taliansko je jednou z tých krajín, ktoré sú v procese zvyšovania minimálnych kvalifikačných požiadaviek pre všetkých zamestnancov pracujúcich s deťmi predškolského veku. Zaviesli sa tu aj spôsoby odbornej prípravy na dosiahnutie potrebnej kvalifikácie a kontinuálny profesijný rozvoj zamestnancov je povinnosťou, ktorá je potrebná aj na povýšenie.

Zákon 107/2015 stanovil, že kontinuálny profesijný rozvoj učiteľov je povinný, trvalý a štruktúrny aj pokiaľ ide o oblasť vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve. Každá škola definuje a organizuje aktivity ďalšieho vzdelávania vrátane vytvárania sietí s inými školami. Tieto aktivity musia byť v súlade s trojročným plánom ponuky vzdelávania školy, so samohodnotiacou správou a s plánom na zlepšenie školy, ktorý vychádza z priorit určovaných ministerstvom každé tri roky.

8.3 Srbsko

Oficiálne je vo verejnom diskurze presadzovaný nový trend učenia hrou, ale nové rámcové učebné osnovy sú mnohými učiteľmi v predškolských zariadeniach vnímané ako nefunkčné a vytvorené tak, aby došlo k zmene, ale nie aby sa dosiahli lepšie výsledky a kvalita. Nové trendy zahŕňajú aj digitálne zariadenia a digitálne vzdelávanie, ktoré učiteľky materských škôl s 15 - 20-ročnou praxou nevnímajú ako produktívne, pretože už teraz vidia, že malé deti prichádzajú s nižšími sociálnymi a konverzačnými zručnosťami a schopnosťami hrať sa v skupine ako predtým, a myslia si, že je to spôsobené príliš častým používaním digitálnych technológií doma, preto si myslia, že predškolská

výchova a vzdelávanie by mali podporovať skôr sociálne a jazykové zručnosti a konverzáciu, podporovať verbalizáciu emócií, postojov a názorov u malých detí ako používanie digitálnych technológií.

Medzi inšpiratívne postupy patria aktivity organizované ako mobilné predškolské vzdelávanie a výchova pre deti z vidieka a deti, ktoré nie sú z iných dôvodov zapísané do formálneho predškolského vzdelávania.

Medzi trendy patrí aj zámer na politickej a strategickej úrovni zapojiť viac detí vo vekovej skupine od 6 mesiacov do 3 rokov a od 3 rokov do 5,5 roka. Z tohto dôvodu sa stavajú a vybavujú nové budovy predškolských zariadení a hľadajú sa ďalší darcovia s cieľom zabezpečiť viac finančných prostriedkov.

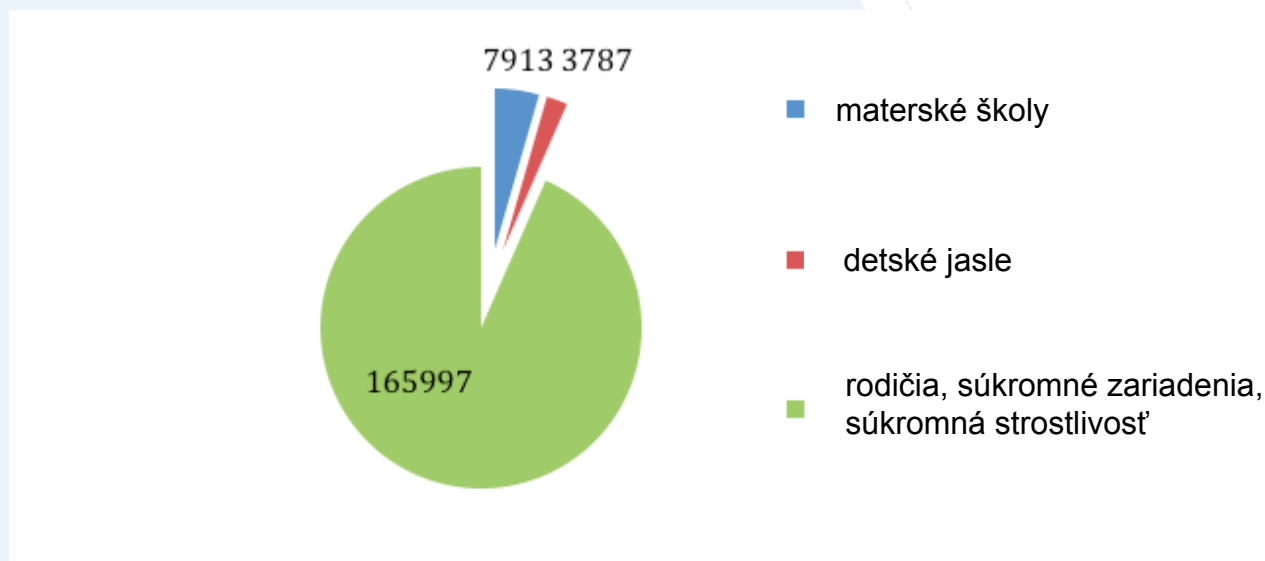
8.4 Slovensko

V roku 2021 sa začala diskusia o prijatí Národnej stratégie rozvoja koordinovaných služieb včasnej intervencie a včasnej starostlivosti na roky 2022 - 2030 . Hlavným cieľom predloženej národnej stratégie je vytvoriť koordinovaný systém podpory ako medzirezortnú stratégiu včasnej starostlivosti. Hlavným cieľom je teda posilniť medzirezortnú spoluprácu, aby sa deťom so zdravotným a sociálnym znevýhodnením a ich rodinám dostalo primeranej podpory už od narodenia.

Za pozitívny krok vpred možno považovať skutočnosť, že do procesu tvorby stratégie boli zapojení zástupcovia ministerstva školstva a ministerstva zdravotníctva, ako aj ďalších štátnych (napr. Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity) a neštátnych organizácií (napr. Aliancia súkromných jaslí a škôlok, Platforma rodín detí so zdravotným znevýhodnením a občianske združenie Cesta von). Potreba národnej stratégie vyplýva nielen z potreby nadrezortnej koordinácie, ale aj zo skutočnosti, že značná časť populácie detí do troch rokov, najmä detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, nie je zapojená do inštitucionálneho predškolského vzdelávania a starostlivosti (viď graf).

V roku 2020 materské školy zaradené do siete škôl a školských zariadení v SR poskytovali starostlivosť 7 913 deťom mladším ako 3 roky. Registrované zariadenia starostlivosti o deti do 3 rokov poskytovali starostlivosť 3 787 deťom. V registrovaných zariadeniach starostlivosti o deti do troch rokov a v materských školách zaradených do siete škôl a školských zariadení SR bola poskytovaná starostlivosť celkovo 11 730 deťom do troch rokov veku. Prax však ukazuje, že prevažná väčšina detí so zdravotným postihnutím a zo sociálne znevýhodneného prostredia vo veku do troch rokov je v starostlivosti rodičov.

graf: Služby starostlivosti o deti do troch rokov

9. Príklady dobrej praxe

9.1 Maďarsko

Niekoľko projektov, vrátane Step by Step a programu ranej starostlivosti Sure Start, prinieslo sľubné postupy, ale stále sú izolované a nie sú dostatočne rozšírené.

9.2 Taliansko

Medzi niekoľko príkladov sľubných inovatívnych prístupov k profesijnému rozvoju na pracovisku patrí:

Predškolská výchova a vzdelávanie ako mestské laboratórium, ktorý sa zrodil zo spolupráce medzi mestom Miláno a dvoma tamojšími univerzitami, ktoré sa zaoberajú výskumom v oblasti vzdelávania (Univerzita Miláno-Bicocca a Katolícka univerzita v Miláne). Cieľom bolo vytvoriť ucelený dlhodobý plán ďalšieho vzdelávania pre pedagógov materských škôl a učiteľov v predškolských zariadeniach. Do tohto projektu sa zapojilo 70 centier predškolskej výchovy v Milánskej samospráve.

Ďalším zaujímavým prípadom je Reggio Emilia, ktoré má podobnú tradíciu úzkej a špecifickej spolupráce medzi samosprávou a univerzitami (Univerzita v Modene a Reggio, kde odborníci z Reggio Emilia vedú kurzy). Systém zahŕňa novozaloženú medzinárodnú nadáciu Reggio Children-Loris Malaguzzi Center, ktorá sa zameriava na výskum, štúdiu a rozvoj zameraný na vysokokvalitné vzdelávanie pre všetkých, spolu s Reggio Children S.R.L. a detskými a dojčenskými centrami a škôlkami obce Reggio Emilia. Tieto subjekty spoločne organizujú krátkodobé, strednodobé a

dlhodobé iniciatívy odborného rozvoja na rôzne témy a okruhy. Medzi podporované iniciatívy patria: kurzy profesijného rozvoja, magisterské štúdium, letné školy, študijné skupiny a možnosti návštevy škôl a medzinárodného centra.

9.3 Srbsko

Existuje mnoho príkladov osvedčených postupov na miestnej úrovni. Väčšina z nich vznikla na podnet samotných učiteľov alebo prostredníctvom rôznych projektov, ale niektoré inicioval štát.

Jedným z nich je mobilné predškolské vzdelávanie a výchova, keď učitelia, asistenti učiteľov a ďalší zamestnanci navštevujú miesta, kde deti nie sú zapísané do predškolského vzdelávania a výchovy, a organizujú s nimi aktivity, prinášajú im rôzne didaktické materiály a raz týždenne s nimi pracujú.

Ďalším príkladom dobrej praxe sú medziodborové komisie v každej obci, takže odborníci z rôznych oblastí spoločne analyzujú potreby dieťaťa, ktoré má ťažkosti alebo je mimoriadne nadané a spoločne vypracujú individuálny vzdelávací plán pre konkrétne dieťa. Tento plán sa potom prediskutuje s rodičmi a po vzájomnej dohode sa realizuje.

Tretím príkladom dobrej praxe je uznanie pedagogických asistentov - ľudí, ktorí pomáhajú učiteľom v predškolských zariadeniach s rómskymi deťmi, najmä v oblastiach, kde rómske rodiny doma hovoria len rómskym jazykom a deti ani rodičia sa necítia dosť sebaisto na to, aby sa mohli zapojiť do predškolského vzdelávania alebo sa ním zaoberali. V týchto prípadoch je rómsky pedagogický asistent mostom medzi rodinou a materskou školou, deťmi a učiteľmi materskej školy. Podobne v miestach, kde sú zapísané deti s vývinovými alebo fyzickými ťažkosťami, sa asistenti učiteľa pedagóga stávajú mostom medzi týmito deťmi a učiteľmi alebo inými deťmi. Ide o uznávané povolanie, ktoré je financované obcami.

9.4 Slovensko

Ako sme už spomenuli, Cesta von je občianske združenie, ktoré na Slovensku realizuje program Omama, ktorého cieľom je podpora včasnej stimulácie a zdravého vývinu detí v MRK od narodenia do 3 rokov, čo sa považuje za kľúčový vek pre včasnú intervenciu. Vyškolení pracovníci Omamy - pochádzajúci priamo z komunity - navštevujú domácnosti rodín, kde pracujú s deťmi a ich rodičmi (najčastejšie matkami) na rôznych hrách a aktivitách zameraných na psychosociálnu stimuláciu (jemná a hrubá motorika, kognitívne, jazykové, komunikačné zručnosti, sociálno-emocionálna oblasť). Postupujú podľa štandardizovaného manuálu s aktivitami prispôbenými veku detí, ktoré sú z týždňa na týždeň zložitejšie, aby dieťa mohlo primerane veku rozvíjať svoj potenciál. Do aktivít zapájajú rodičov a učia ich, čo môžu so svojimi deťmi robiť doma po zvyšok týždňa. Všetky kroky a výsledky pediatrických vyšetrení dieťaťa a úroveň zapojenia rodiny zaznamenávajú Omamy do špeciálnej aplikácie v mobilnom telefóne. Organizácia tak má podrobný prehľad o vývoji všetkých detí

a v prípade potreby prívola odbornú pomoc. Každú Omamu sprevádza mentor zo "strednej triedy", ktorý jej poskytuje praktickú podporu a povzbudenie. Okrem priebežného vzdelávania sa omamám dostáva aj pravidelných supervíznych návštev na mieste, aby sa zlepšila ich práca s rodinami. Jedna omama navštevuje 15 až 30 rodín týždenne (v závislosti od jej zmluvy). Okrem toho poskytuje poradenstvo matkám aj tehotným ženám a organizuje mesačné rodičovské kluby, kde sa stretávajú zapojené matky, často s prizvanými odborníkmi. Program sa začal v roku 2018 v troch ohrozených komunitách a odvtedy sa rýchlo rozšíril a do roku 2021 už 27 omám pracuje v 20 vylúčených komunitách s viac ako 560 malými deťmi a ich rodinami..

10. SWOT analýza stavu vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve - hlavné silné stránky, slabé stránky, príležitosti a hrozby.

10.1 Maďarsko

S	SILNÉ STRÁNKY
	<ul style="list-style-type: none"> • dlhoročná tradícia, • dobre zavedené štruktúry, • prevažne služby financované z verejných zdrojov s kvalifikovaným personálom.

W	SLABÉ STRÁNKY
	<ul style="list-style-type: none"> • Znižovanie očakávaní od zamestnancov, • nedostatok zamestnancov z dôvodu nízkeho odmeňovania a nevyhovujúcich pracovných podmienok, • nerovnomerné rozdelenie dostupnosti, • neochota poskytovať kombinovaný a jednotný systém pre deti v nultom ročníku namiesto rozdeleného systému.

O	PRÍLEŽITOSTI
	<ul style="list-style-type: none"> • Zvyšovanie povedomia o vývinových potrebách detí v ranom veku, • zapojenie rodičov ako partnerov,

T	HROZBY
	<ul style="list-style-type: none"> • Väčšie zastúpenie cirkevných a súkromných komerčných služieb, • zníženie kvalifikačných kritérií, najmä v domácich a firemných zariadeniach, • segregácia, rastúce nerovnosti medzi

- zvyšovanie poznatkov o vývine dieťaťa, právach dieťaťa, harmonizácia pracovného a rodinného života,
- zmena nesprávneho presvedčenia o potrebe detí tráviť prvé 3 roky s doma s matkami.

rodinami a deťmi.

10.2 Taliansko

S SILNÉ STRÁNKY

- Všeobecne vysoká citlivosť voči téme kvality a začlenenia rozmanitosti v rámci služieb predškolskej výchovy a vzdelávania,
- multifunkčné poňatie služieb predškolského vzdelávania a starostlivosti - najmä čo sa týka vzdelávania,
- profesijný rozvoj pracovníkov predškolského vzdelávania a starostlivosti má v Taliansku silnú tradíciu miestnej podpory, najmä v niektorých regiónoch a obciach.

W SLABÉ STRÁNKY

- Nedostatok miest pre všetky deti (najmä vo väčších mestách),
- nerozvnomerné rozmiestnenie existujúcich predškolských zariadení,
- drahé pre rodiny s nižšími príjmami,
- pomerne rigidný rozvrh prevádzkových hodín, ktorý nezodpovedá potrebám rodičov alebo pracovným harmonogramom, čo vedie k nižšiemu počtu zapísaných detí a nižšej angažovanosti a zapojeniu rodičov.

O PRÍLEŽITOSTI

- Sektorové právne predpisy, ktoré môžu priniesť kultúrnu zmenu vo vzdelávacej komunite/spoločnosti,

T HROZBY

- Selektívny univerzalizmus v prístupe k VSRD, konkrétne pre deti od 0 do 3 rokov ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením,

- existencia ročného plánu pre inklúziu,
- rodičia sa podieľajú na plánovaní služieb VSRD,
- kritická reflexia spojená s pozorovaním a dokumentáciou je kľúčovým trendom,
- spoločná vízia, že všetci učitelia by mali mať prístup k možnostiam celoživotného odborného vzdelávania.

- nesúlady medzi programovými vyhláseniami a fázou implementácie,
- nedostatočná príprava zamestnancov predškolského vzdelávania a starostlivosti na prácu so špecifickými potrebami a zraniteľnosťou (systém je stále príliš zameraný na začlenenie detí so zdravotným postihnutím alebo špeciálnymi vzdelávacími potrebami).

10.3 Srbsko

S SILNÉ STRÁNKY

- Profesionálny a vzdelaný personál,
- integrovaný prístup k predškolskej výchove a vzdelávaniu,
- právny rámec podporujúci inkluzívne predškolské vzdelávanie a starostlivosť,
- Aktívne zapojenie občianskej spoločnosti do riešenia problematiky rodičovskej angažovanosti, pozitívneho rodičovstva, učenia hrou, rodovej rovnosti, prevencie sexuálneho zneužívania v ranom veku apod.,
- angažovanosť väčšiny pedagogických zamestnancov v oblasti rozvoja a podpory detí.

W SLABÉ STRÁNKY

- Nedostatok miest pre všetky deti (najmä vo väčších mestách),
- nerovnomerné rozmiestnenie existujúcich predškolských zariadení,
- drahé pre rodiny s nižšími príjmami,
- pomerne rigidný prevádzkový poriadok, ktorý nezodpovedá potrebám rodičov alebo ich pracovným plánom, čo vedie k nižšiemu počtu zapísaných detí a nižšej angažovanosti a zapojeniu rodičov.

O

PRÍLEŽITOSTI

- Vysoká miera prioritizácie VSRD na európskej politickej úrovni aj na úrovni financovania,
- Erasmus+ a ďalšie programy, ktoré ponúkajú veľa príležitostí na odbornú výmenu osvedčených postupov a profesijný rozvoj pedagogických pracovníkov a riadiacich pracovníkov v oblasti predškolskej výchovy a vzdelávania,
- mnohé organizácie občianskej spoločnosti sú ochotné a schopné poskytovať podporu pedagogickým zamestnancom, rodičom a tiež deťom prostredníctvom možností odbornej prípravy, projektov a tiež poznatkov o určitých medzinárodne uznávaných metodikách, ktoré sa v predškolských zariadeniach a na vysokých školách podrobne nevyučujú.

T

HROZBY

- Extrémne spolitizované prostredie, v ktorom sú riaditelia štátnych materských škôl aj pedagogickí pracovníci zamestnávaní na základe svojej politickej príslušnosti, a nie na základe svojich schopností alebo vedomostí,
- nedostatok zodpovednosti a politickej vôle presadzovať právne dokumenty v praxi (často je počet prijatých detí vyšší, ako povoľuje zákon, ale "vplyv" dôležitých ľudí (politikov, bohatých rodín, "známych") je silnejší ako právny rámec),
- zodpovednosť miestnej samosprávy za zriadenie a financovanie miestneho verejného predškolského zariadenia, čo vytvára nerovnosti medzi jednotlivými predškolskými zariadeniami a v rôzne bohatých obciach.

10.4 Slovensko

S

SILNÉ STRÁNKY

- Zavedené právne prostredie, ktoré sa opiera o nadnárodné strategické a programové dokumenty,
- reformné zmeny na ministerstvách a vytvorenie nových podporných systémov,

W

SLABÉ STRÁNKY

- Nízka dostupnosť služieb v regiónoch,
- nedostatok informačných kampaní a osvetových programov,
- nejednotná kvalita poskytovaných služieb na území Slovenska,
- nedostatočné financovanie,
- nedostatočná udržateľnosť projektov po

- ochota zainteresovaných strán rozvíjať služby,
- skúsenosti s pilotným zavádzaním služieb pre sociálne znevýhodnené rodiny zo strany neziskových organizácií,
- povinná účasť na vzdelávacom programe v materskej škole pre deti vo veku od 5 rokov.

ich ukončení,

- nedostatočná flexibilita podporných systémov,
- nedostatok intervencií a služieb, čo má negatívny vplyv na rodiny,
- závislosť existujúcich programov a projektov realizovaných v MRK od finančných prostriedkov EÚ,
- nedostatočne rozvinutá inštitucionálna infraštruktúra a nedostatok kvalifikovaných odborníkov pre predškolskú výchovu a vzdelávanie.

PRÍLEŽITOSTI

- Prepojenie systémov zdravotnej a sociálnej starostlivosti a vzdelávania,
- celkové zlepšenie a dostupnosť sociálnych služieb a intervencií pre deti a rodiny s deťmi,
- lepšie využívanie informácií a prepojenie systémov, čo by zvýšilo angažovanosť poskytovateľov v oblasti rozvoja služieb, vzdelávania zamestnancov,
- podpora rozvoja novovzniknutých služieb,
- financovanie zo štrukturálnych fondov,
- zvýšenie nezávislosti a začlenenia ľudí zo sociálne znevýhodneného prostredia, ak by mali prístup k podporným službám v detstve.

HROZBY

- Nedostatočné finančné prepojenie, ktoré si v prípade vybraných služieb a zodpovedných subjektov vyžaduje zapojenie viacerých ministerstiev,
- udržateľnosť zmien a kontinuita,
- neefektívny dialóg medzi zúčastnenými partnermi,
- absencia odborného personálu,
- nezáujem poskytovateľov o poskytovanie služieb,
- súčasná pandemická situácia,
- nedostatok politickej vôle vyčleniť potrebné finančné prostriedky na služby včasnej starostlivosti pre sociálne znevýhodnené rodiny.

